

Užívání návykových látek u romských žáků druhého stupně základních škol ve Vítkově

Barbora Pavlíková

Bakalářská práce

2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Barbora PAVLÍKOVÁ**
Osobní číslo: **H08522**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Romové v České republice se zaměřením na
drogovou problematiku**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti romské kultury a drog.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního i kvantitativního výzkumu formou rozhovoru a dotazníků.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HÜBSCHMANNOVÁ, M. Můžeme se domluvit. Olomouc: UP, 1993. ISBN 80-7067-905-0.

CHRÁSKA, M. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 80-247-1369-1.

JAKOUBEK, M., HIRT, T. Romové: kulturologické etudy. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-83-X.

KALINA, K. Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí. Praha: Filia Nova, 2001. ISBN 80-238-8014-4.

MIOVSKÝ, M. Konopí a konopné drogy: adiktologické kompendium. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-0865-2.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **20. ledna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **6. května 2011**

Ve Zlíně dne 20. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 6. května 2011

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku užívání drog u Romů. Konkrétně u romských dětí navštěvující druhý stupeň základních škol.

V teoretické části se věnuji současné situaci romské menšiny v České republice, specificky zacílené na sociálně vyloučenou lokalitu Vítkov. Zabývám se rovněž školní prevencí rizikového chování. Poslední kapitola je věnována některým výzkumům, které již byly realizovány v oblasti užívání návykových látek u Romů. Praktická část je věnována srovnání užívání návykových látek romských a neromských dětí.

Klíčová slova:

Rom, sociálně vyloučená lokalita, primární prevence, rizikové chování, drogy

ABSTRACT

Bachelor thesis focus on problems and questions about using drugs in Romany society, rather using drugs by Romany children who attend Secondary school.

In theoretical part, I concerned with recent situation of Romany minority in the Czech Republic, especially it is directed at outcaste district named Vítkov. Also I am dealt with school prevention of precarious behaviour. The last chapter is applied to some researches which were realized in problems of using addictive drugs by Romany minority.

In the practical part, I concerned with collation of using drugs between Romany children and non-Romany children.

Keywords: Romany, outcaste district, primary prevention, precarious behaviour, drugs

Velmi děkuji Mgr. Jakobovi Hladíkovi, Ph.D. za ochotu, užitečné rady a metodické pokyny při vypracovávání této bakalářské práce.

„Kal'i som, kal'i som

Kal'i man vičinen

al'e man miri daj

vaš e parňi na del“

„Černá jsem, černá jsem

říkají mi Černá

ale moje maminka

mě za bílou nevymění“

tradiční *halgató*, pomalá píseň k poslechu

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 SOUČASNÁ SITUACE ROMŮ NA ÚZEMÍ ČR	13
1.1 ROMSKÁ NÁRODNOSTNÍ MENŠINA - DEMOGRAFIE	13
1.2 VYMEZENÍ POJMU ROM	15
2 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ ROMSKÁ LOKALITA VÍTKOV	16
2.1 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	16
2.2 ŽIVOTNÍ PODMÍNKY ROMSKÉ LOKALITY VÍTKOV	17
2.3 PROBLEMATIKA NÍZKÉ ÚROVNĚ BYDLENÍ.....	18
2.3.1 Historický vhled do problematiky bydlení Romů	18
2.3.2 Diskriminace Romů v oblasti bydlení.....	19
2.3.3 Důvody ztráty bydlení.....	19
2.3.4 Nízká kvalita bydlení	20
2.3.5 Nástroje ke zmírňování sociálního vyloučení v oblasti bydlení	21
2.4 ZAMĚSTNATELNOST ROMŮ	21
2.4.1 Historický náhled na problematiku vysoké nezaměstnanosti Romů.....	21
2.4.2 Specifika romské menšiny na trhu práce	22
2.4.3 Charakteristické znaky romské menšiny v souvislosti s nezaměstnaností	23
2.4.4 Faktory ovlivňující postavení Romů na trhu práce	23
2.4.5 Nástroje snižování nezaměstnanosti u Romů.....	24
2.5 ROMOVÉ A VZDĚLÁNÍ.....	25
2.5.1 Vzdělávání Romů v devadesátých letech 20. století.....	25
2.5.2 Příčiny nízké vzdělanosti romské menšiny	26
2.5.3 Specifické problémy romských žáků	26
2.5.4 Nástroje ke zvyšování úrovně vzdělání romských dětí.....	27
Vzdělávání na ZŠ Náměstí J. Zajíce, Vítkov	28
3 PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ NA ŠKOLÁCH	30
3.1 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ.....	30
3.2 ŠKOLSKÁ PRIMÁRNÍ PREVENCE	30
3.3 ŠKOLNÍ PREVENTIVNÍ STRATEGIE/PROGRAM	31
3.4 NESPECIFICKÁ PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	32
3.5 SPECIFICKÁ PRIMÁRNÍ PREVENCE	32
3.5.1 Všeobecná primární prevence	33
3.5.2 Selektivní prevence	33
3.5.3 Indikovaná prevence	34
3.6 SYSTÉM ORGANIZACE PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ U ŽÁKŮ	34
3.6.1 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR	34
3.6.2 Krajské úřady	35
3.6.3 Škola.....	35
3.7 SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY ŠKOLSKÉ PRIMÁRNÍ PREVENCE	35
4 ŠKOLNÍ DROGOVÁ PREVENCE	36

4.1	STANDARBY PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK	37
4.2	PREVENTIVNÍ PROGRAM ZÁKLADNÍ ŠKOLY OPAVSKÁ 22, VÍTKOV	39
4.3	PREVENTIVNÍ PROGRAM ZÁKLADNÍ ŠKOLY NÁMĚSTÍ J. ZAJÍCE 1, VÍTKOV	40
5	ROMOVÉ A DROGY	43
II	PRAKTICKÁ ČÁST	45
6	PEDAGOGICKÝ VÝZKUM	46
6.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	46
6.2	CÍL VÝZKUMU	46
6.2.1	Dílčí cíle	46
6.3	STANOVENÍ HYPOTÉZ	47
6.4	DRUH VÝZKUMU	47
6.5	VÝZKUMNÉ METODY	47
6.6	VÝZKUMNÝ SOUBOR	47
6.7	ČASOVÝ PRŮBĚH	48
6.8	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	48
7	VÝSLEDKY VÝZKUMU	49
7.1	VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	49
7.2	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ	57
8	VÝZNAM VÝZKUMU	58
	ZÁVĚR	59
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	60
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	65
	SEZNAM GRAFŮ	66
	SEZNAM TABULEK	67
	SEZNAM PŘÍLOH	68

ÚVOD

V rámci studia na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně jsem strávila 160 hodin školní praxe na Městském úřadu ve Vítkově, odboru sociálních věcí. Nejvíce mne zaujala práce úseku sociálně právní ochrany dětí. Vítkov je vzdálený dvacet kilometrů od Opavy a jedná se o město s velkým počtem romských obyvatel. V průběhu školní praxe jsem se setkala s několika případy, kdy došlo k užití návykové látky nezletilým dítětem. A šlo právě o děti romského původu. Tyto situace jsou dle mého názoru velmi závažné a je třeba je řešit. Instituce, které by tyto problémy řešit měly, se ale ve Vítkově nenacházejí. Problematika užívání drog je zde řešena v rámci funkce protidrogového koordinátora, a to jak na městském úřadu, tak i ve školách. Dalším zařízením je pedagogicko psychologická poradna při Základní škole Náměstí J. Zajíce. Rodiče, kteří se chtějí informovat a poradit, co dělat v případě, že jejich dítě užívá návykovou látku, mohou navštívit kteroukoliv z výše uvedených institucí. Bohužel mnoho rodičů, jejichž dítě je ohroženo drogami, nemá ke škole (či úřadu) vřelý vztah. A tak přijít si pro radu právě zde, je pro ně nemyslitelné. Jiná instituce, která by poskytovala poradenství a pomoc uživatelům drog a jejich rodinným příslušníkům, zde neexistuje. Město Vítkov již v komunitním plánu rozvoje sociálních služeb na následující období začlenilo zřízení nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, které by svou činností působilo preventivně nejen proti užívání návykových látek, ale v případě jejich užití i jako informační středisko pro rodiče. Ovšem ještě několik let potrvá, než si zde obyvatelé budou moci pro radu přijít.

Teoretická část bakalářské práce je věnována současnému stavu romské populace u nás a tématu školní drogové prevence. Zabývám se jejich největšími problémy, kterými je špatná úroveň bydlení, vysoká nezaměstnanost a nízká vzdělanost. Tyto skutečnosti mají bezpochyby vliv na výskyt sociálně patologických jevů (užívání návykových látek) u romských jedinců. Vše je zde vzájemně propojeno a je tak vytvořen bludný kruh, ze kterého je těžké se vymanit. Pokud rodina nemá uspokojivé bydlení, teplo, jídlo a další věci pro nás samozřejmé, pak jen těžko budou rodiče dbát na vzdělání a posílat své dítě do školy, která je jedním z hlavních činitelů v rámci protidrogové prevence. Je potřeba, aby majoritní společnost neustále vyvíjela iniciativu pro zlepšení situace Romů u nás. Jistě není možné „zachránit“ všechny Romy, dopřát jim dostatečné vzdělání, uspokojující zaměstnání i bydlení. Důležité však je dát Romům šanci, příležitost, aby toho mohli dosáhnout sami, pouze s pomocí majority.

Cílem praktické části je zjistit hlavní rozdíly v užívání návykových látek u romských a neromských žáků druhého stupně základních škol ve Vítkově. Pomocí výzkumného šetření zjišťuji věk prvního kontaktu s drogou, nejčastěji užívané návykové látky a další skutečnosti související s užíváním návykových látek. Zjištěná fakta srovnávám v rámci dvou skupin, romských a neromských žáků a popisuji hlavní rozdíly v užívání.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOUČASNÁ SITUACE ROMŮ NA ÚZEMÍ ČR

Na úvod bakalářské práce se budu věnovat aktuální situaci romské menšiny na našem území. Romové, ať už v kterékoli části České republiky, se potýkají se stále stejnými problémy. Mezi nejčastější patří nízké vzdělání, vysoká nezaměstnanost, nízká úroveň kvality bydlení a zvyšující se kriminalita. To všechno jsou faktory, které významně přispívají nejen k nárůstu užívání návykových látek. V této kapitole bych se tedy chtěla vyjádřit ke všem výše uvedeným problémům.

Dle odhadů žije v Moravskoslezském kraji 10 000 – 10 500 romských obyvatel, což je patnáct procent ze všech sociálně vyloučených Romů žijících na území ČR (Gabal, Čada, Snopek, 2008). Mezi tuto početnou skupinu řadíme i romské obyvatele Vítkova. Po 160 hodinové školní praxi strávené na Městském úřadu Vítkov, odboru sociálně – právní ochrany dětí, jsem se hlouběji seznámila se situací Romů ve Vítkově. Jejich problémy odpovídají problémům, které jsou popsány v odborné literatuře zabývající se současnou romskou situací. Bohužel neexistuje publikace, která by se zaměřovala pouze na situaci Romů ve Vítkově. Proto vycházím z literatury zacílené na celkovou romskou populaci u nás a připojuji vlastní zkušenosti a poznatky načerpané ze školní praxe.

1.1 Romská národnostní menšina - demografie

Na českém území žije několik národnostních menšin. Tou nejdiskutovanější, která je spojována s problémy v oblasti zaměstnávání, vzdělávání, bydlení a také s narůstající kriminalitou, je romská národnostní menšina.

Pojem národnostní menšina je značně komplikovaný. Autoři, zabývající se romskou menšinou, ztotožňují vymezení národnostní menšiny s vymezením etnika, etnické skupiny. Dochází tedy k užívání pojmu „národnostní menšina“ jako synonymního termínu pro „etnickou menšinu“ (Průcha, 2001).

Barth (In Klener ed., 1996) charakterizuje etnickou skupinu jako populaci, která je biologicky sebedprodukující a sdílí společnou kulturu. Člověk sám cítí příslušnost k etnické skupině a je tak identifikován i jinými.

Národ je oproti tomu osobitě a uvědomělé kulturní a politické společenství, které je ovlivněno společnými dějinami a společným územím (Klener ed., 1996).

Šatava (In Průcha, 2001) uvádí, že termín „národnostní menšiny“ je užíván k tomu, aby bylo možné zařadit všechna etnická společenství (s výjimkou státních národů na „vlastním“ území). Mezi etnická společenství řadíme jak „malá etnika“, která nemají vlastní stát, tak i části velkých státních národů, která obývají území jiného státu. Dále zde řadíme specifické případy nacházející se na hranici mezi etnografickou a sociální skupinou. Průcha (2001) jako specifický případ označuje Romy.

Pro určení správného směru integrační politiky Romů je nezbytné stanovit, zda jsou Romové etnickou menšinou charakteristickou vědomím vlastní identity, tradicemi a jazykem, nebo zda Romy spojuje spíše rasová, etnická a sociální diskriminace ze strany majoritní společnosti (Gabal In et al., 1999)

Podle brožury Strategie integrace romské komunity Moravskoslezského kraje na období 2006 – 2009 (2005), kterou vydal Krajský úřad Moravskoslezského kraje, se označení „romská národnostní menšina“ týká občanů ČR, kteří se při sčítání lidu hlásí k romské národnosti a většinou užívají romský jazyk. Veřejné přihlášení k romské národnostní menšině je chápáno jako projev vůle dané osoby, kdy tato chce, aby byla ostatními považována za příslušníka menšiny, a zároveň se podílí na rozvoji mateřského jazyka a národní kultury.

V roce 2001 se při Sčítání lidu, domů a bytů k romské národnosti přihlásilo celkově 11 746 občanů. V Moravskoslezském kraji, v okrese Opava – obec Vítkov, romskou národnost označilo pouhých 25 osob (Český statistický úřad. *Sčítání lidu, domů a bytů 2001*). Z uvedených čísel je jasné, že neodpovídají skutečnému stavu. Navrátil (2003) uvádí, že reálné odhady expertů ohledně počtu Romů se pohybují okolo 200 – 300 tisíc osob.

V roce 2011 se uskuteční další Sčítání lidu, domů a bytů. Úřad vlády České republiky podnikl kroky, kterými se snaží Romům zprostředkovat co nejvíce informací o Sčítání. Byl vytvořen informační leták, který Romům vysvětluje důležitost Sčítání, proč probíhá a základní informace o něm. Uvádí, co všechno může Sčítání přinést romské menšině. Rada vlády pro národnostní menšiny ČR také vyškolila 97 lidí z řad Romů, kteří budou ve vybraných lokalitách působit jako asistenti sčítacích komisařů (*Sčítání lidu, domů a bytů 2011, Tisková zpráva Úřadu vlády České republiky*).

1.2 Vymezení pojmu Rom

Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, deklaruje svobodnou volbu příslušnosti k národnostní menšině. To znamená, že za Roma můžeme považovat pouze toho, kdo se sám a dobrovolně k romské národnosti hlásí.

Romem je tedy občan České republiky, který se přihlásí k romské národnosti a své „Romství“ chápe zároveň jako přihlášení se k historii, kultuře a tradicím Romů. Je to výraz individuálního národnostního cítění. Nezáleží na tom, zda člověk vykazuje charakteristické antropologické znaky Romů. Může se například do romské rodiny začlenit sňatkem (Moravskoslezský kraj, 2005).

Často se diskutuje ve společnosti o tom, zda používat označení Rom nebo Cikán. Jakoubek (2008) objasňuje původ a užívání těchto termínů. Vysvětluje to na situaci, kdy zasílal e – mail s žádostí o svolení k publikaci překladu panu Mattu T. Salovi. Ten mu sdělil, že v názvu knihy by místo slova Romové, mělo být označení Cikáni. Termín Romové je sice běžně užívaný ve východní Evropě, ale byl vytvořen spíše pro politické účely. Zatímco ve zbytku světa je užíváno označení Cikáni, které se u nás považuje za hanlivé a neodborné.

Tuto skutečnost mám podloženou i vlastní zkušeností ze školní praxe. Samozřejmě, na městském úřadu jsou romští občané označováni jako Romové. Ovšem mezi sebou se příslušníci romské národnostní menšiny označují jako Cikáni a označení Rom chápou urážlivě.

2 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ ROMSKÁ LOKALITA VÍTKOV

Významnou publikací v oblasti popisu současného stavu romských lokalit je Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti z roku 2006, která je zároveň výstupem ze stejnojmenného projektu realizovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR. Do projektu bylo zahrnuto více než 300 romských lokalit, mezi nimi i Vítkov. Uplynulo již 5 let od vydání, ale po jejím přečtení a srovnání s vlastními zkušenostmi, si troufám říci, že se mnohé stále nezměnilo.

2.1 Sociální vyloučení

„Jako sociálně vyloučenou romskou lokalitu označujeme prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy a/nebo jsou za Romy označováni svým okolím, a jsou sociálně vyloučení“ (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006, s. 10).

Původně mělo označení sociálně vyloučená lokalita upozornit na situaci, kdy sociálně vyloučení Romové ve zvyšující míře osidlovali vymezené a izolované oblasti. Mělo vést pozornost k největšímu problému romské populace, tedy k situaci sociálního vyloučení (Moravec In Hirt a Jakoubek, 2006).

Moravec (In Hirt a Jakoubek, 2006) charakterizuje sociální vyloučení jako pojem, který je prostý a jasný. Nastává v situaci, kdy je jedinec, rodina či dokonce celá subpopulace vyloučena ze sociálních vztahů a zároveň je jim omezen přístup k sociálním institucím většinové společnosti.

Sociální vyloučení chápeme jako proces, kdy je jednotlivci nebo celé skupině omezen přístup k takovým možnostem, které umožňují zapojení do sociálních, politických a ekonomických aktivit většinové společnosti. V souvislosti s romskou minoritou hovoříme o určitých charakteristických faktorech, které sociální vyloučení způsobují. Jsou jimi například:

- a) nedostatečné vzdělání a s tím související nezaměstnanost,
- b) závislost na sociálních dávkách,
- c) stigmatizace ze strany majoritní společnosti,
- d) rizikový životní styl a špatné hygienické podmínky,
- e) životní styl orientovaný pouze na přítomnost,
- f) půjčování peněz na vysoký úrok,

- g) a zvyšující se výskyt sociálně patologických jevů (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Faktorů způsobujících sociální vyloučení u Romů je mnohem více, z literatury jsem vybrala pouze ty, které zcela korespondují se současnou situací Romů ve Vítkově. Důležitým faktorem charakteristickým pro mnoho romských lokalit je i prostorové vyloučení. To ale neseď na romskou lokalitu Vítkov, kde Romové žijí ve středu města, zejména kolem Náměstí Jana Zajíce. Podle Analýzy sociálně vyloučených romských lokalit a absorpčních kapacit subjektů působících v této oblasti (2006) chápeme prostorové vyloučení jako sociální vyloučení, kdy jedinec či celá skupina žije v izolovaných lokalitách s nízkou úrovní bydlení a nedostatečnou občanskou vybaveností.

Navrátil (2003) uvádí, že častým rysem sociálního vyloučení je i nedostatečný přístup k základním službám. Mezi služby můžeme zařadit přístup k elektřině, teplé vodě, ale i dostupnost veřejné dopravy, pošty či lékaře.

Howarth (In Navrátil, 2003) vymezil několik indikátorů, které určují sociálně vyloučenou lokalitu. Řadíme mezi ně:

- a) zvýšený výskyt přelidněných bytů,
- b) zhoršený zdravotní stav populace a s tím související nižší délka života obyvatel lokality,
- c) nízké vzdělání,
- d) menší míra dobrovolných aktivit,
- e) velké množství obyvatel nevyužívajících bankovní účet
- f) a zvýšený výskyt trestných činů.

Howarth (In Navrátil, 2003) také uvádí indikátory sociálního vyloučení pro rodiny s dětmi. Zde bych zmínila zejména nízkou účast dětí na školním vyučování a horší školní prospěch.

2.2 Životní podmínky romské lokality Vítkov

V Analýze sociálně vyloučených romských lokalit a absorpčních kapacitách subjektů působících v této oblasti (2006) jsou uvedeny souhrnné informace ke stavu životních podmínek v romských lokalitách. Na základě pozorování v průběhu školní praxe se domnívám, že většina z nich odpovídá životním podmínkám romské lokality ve Vítkově. Patří zde zejména tyto:

- 54 % zkoumaných lokalit nepodléhá prostorovému vyloučení.

- Vlastníkem většiny nemovitostí ve Vítkově, které obývají Romové, je obec. To odpovídá provedenému výzkumu, kdy je obec vlastníkem v 58 % zkoumaných lokalit.
- Stav nemovitostí je ve zkoumaných lokalitách z 50 % solidní. Kategorie „solidní“ je charakterizována větším narušením omítky, menším výskytem plísní, neudržovanými společnými prostory a rozbitými okny i dveřmi.
- Domy a byty ve zkoumaných romských lokalitách jsou vybaveny topením jen z 50 %. Elektrina je k dispozici ve většině domů, stejně tak tekoucí voda. Teplá voda není samozřejmostí v polovině domů a bytů.

Výše uvedené životní podmínky jsou platné pro romskou lokalitu Vítkov. První praxi jsem na Městském úřadu Vítkov absolvovala v zimních měsících. Proto z vlastní zkušenosti vím, že velké množství domů, které jsem v rámci terénních šetření navštívila, nemělo topicí zařízení. A pokud k dispozici v domě bylo, jeho obyvatelé neměli finanční ani jiné možnosti k sehnání dřeva či uhlí. Průměrně se stav domů pohybuje v kategorii solidní. Mohu říct, že jsem se setkala s domy, které z mého pohledu byly absolutně neobyvatelné. Jak ze statického hlediska, kdy se bortily zdi, tak i z hygienického - poházené odpadky, nefungující sociální zařízení. Ovšem některé domy či byty byly velmi udržované. Bylo vidět, že i přes tíživou finanční situaci se někteří Romové snaží bydlet v čistém a příjemném prostředí.

Dle pracovní typologie lokalit odpovídá Vítkov relativně velké městské lokalitě. Ta je charakterizována jako oblast, ve které žije více než sto sociálně vyloučených romských obyvatel a zároveň se nachází v městě s počtem obyvatel v rozmezí pěti tisíc až padesáti tisíc obyvatel (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Jak již bylo řečeno v první kapitole, Romové se nejčastěji potýkají s problémy v oblasti bydlení, vzdělávání a zaměstnávání. Tyto problémy jsou samozřejmě spojeny i s romskou lokalitou Vítkov a proto se jim budu dále věnovat.

2.3 Problematika nízké úrovně bydlení

2.3.1 Historický vzhled do problematiky bydlení Romů

I přesto, že je v Evropě romská menšina považována za historickou, v mnoha státech nenalezneme území, které by mohlo být označeno za tradiční romské. Problém s bydlením Romů vyplul na povrch v devadesátých letech 20. století, kdy probíhala restituce a privatizace

domů. V rámci restituce se dům vracel původnímu majiteli, který často zpřísnil nájemní podmínky, a nájemníci se v důsledku toho museli vystěhovat. Při privatizaci se převáděly domy z vlastnictví obce do soukromých rukou. Obce nechtěly vyhrocovat sociální situaci a tolerovaly neoprávněné užívání bytů, zejména těch nekvalitních ve starší zástavbě. Nový majitel toto však netrpěl. Hovoříme zde o první vlně pohybu v oblasti ubytování, která je spojená s romskou menšinou (Baršová In Víšek, 2002).

Navrátil (2003) uvádí, že pro romskou menšinu je charakteristická rezidenční segregace, což je koncentrace Romů do určité lokality. Jde také o segregaci sociální, protože Romové zároveň v dané lokalitě patří k nejnižším vrstvám obyvatel.

2.3.2 Diskriminace Romů v oblasti bydlení

Diskriminace Romů související s bydlením se může objevit v případě, kdy majitel domu chce záměrně vystěhovat Romy, aby pak mohl dům či byt výhodněji pronajmout. V praxi převládá názor majitelů nemovitostí a zástupců realitních kanceláří, že dům se pronajme snadněji a za vyšší cenu tehdy, nežijí – li v jeho okolí romští občané (Baršová In Víšek, 2002).

Další forma diskriminace může vzejít ze strany obcí, které pronajímají byty. Ty si pro pronájem obecního bytu stanoví různé podmínky, které mají především vyloučit romské zájemce. Patří mezi ně například podmínka čistého trestního rejstříku či vyloučení žadatelů, kterým předchází nájem zanikl z důvodu jeho neplacení (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

S bytovou diskriminací romských obyvatel jsem se setkala i v rámci školní praxe. Část Romů žije v místní ubytovně, kterou provozuje pan Zdráhal. Ten stanovil výši nájmu jednoho pokoje na 5 000 Kč. Za tuto částku lze ale ve Vítkově pronajmout i byt o velikosti 3 + 1. Ten však Romům nikdo nepronajme a ti jsou nuceni bydlet na ubytovně, která má společné sociální zařízení, kuchyň a přísný ubytovací řád. Tato situace je známa i Městskému úřadu Vítkov, bohužel však není nic, co by s tímto nešvarem mohli udělat.

2.3.3 Důvody ztráty bydlení

Ztráta bydlení souvisí s velkou částí romské populace a je jednou z hlavních příčin vzniku sociálně vyloučených lokalit (Moravec In Hirt a Jakoubek, 2006).

Hlavním důvodem, proč Romové přicházejí o byty, je neplacení nájmu. Neplatičství je nejběžnějším jednáním ze strany romských obyvatel. Je známo mnoho důvodů, které vedou Romy k neplacení nájmu. Patří zde například:

- a) zadluženost rodiny,
- b) nečekané výdaje rodiny (nemoc, pohřeb, svatba),
- c) neschopnost zaplatit nedoplatky při ročním vyúčtování spotřeby,
- d) neschopnost hospodařit či ztráta nároku na sociální dávky
- e) a také přítomnost závislosti v rodině (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

V roce 2011 budeme moci pozorovat nárůst neplatičství z důvodu ztráty nároku na sociální dávky. Jelikož se související předpisy pro jejich nárok zpřísnily, ne každé romské rodině tyto sociální dávky zůstaly.

2.3.4 Nízká kvalita bydlení

Bydlení Romů je charakteristické méně kvalitními domy, nedostatečně vybavenými byty, kdy se mnohdy sociální zařízení nachází na chodbě či mimo objekt a často jsou společná. Přesto jsou pronajímány za relativně vysokou cenu. Vyznačují se špatnými hygienickými podmínkami a nevyhovujícím technickým stavem. Mnoho Romů žije v ubytovnách či „holobytech“, kde se musí řídit domovním řádem (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

„Holobyte“ je pojem, který nemá jakoukoliv právní oporu. V minulosti byl vnímán jako označení místa, kde se umísťovali neplatiči. Dnes už je používán i v souvislosti s ubytovny (Baršová In Víšek, 2002).

Úroveň bydlení romských občanů ve Vítkově koresponduje s výše popsanou situací. Byty jsou nevybavené a i přes tuto skutečnost za ně Romové platí vysoký nájem. Častým znakem je přelidněnost bytů. Osobně jsem navštívila byt 2 + 1, v němž současně žilo 16 lidí. Jakým způsobem zde žili, kde spali, je mi dosud nejasné.

Domovní řád ubytovny ve Vítkově, kterou vlastní pan Zdráhal, je dle mého názoru velmi přísný, až omezující. Obyvatelé ubytovny si zde nesmějí zvat návštěvy, vařit mohou jen ve vymezeném čase a za vyprání prádla platí nemalé poplatky.

2.3.5 Nástroje ke zmírňování sociálního vyloučení v oblasti bydlení

Obce k problémům s bydlením Romů přistupují různě. Některé sází na prevenci, na předcházení problémům spojených se ztrátou bydlení. Jiná preventivní opatření vůbec nevyužívají. Čekají, až dluhy narostou a budou moci romské nájemníky vystěhovat. Při neplatičství se jeví jako velmi účinné dohodnout se na splátkovém kalendáři či uzavírání smlouvy pouze na dobu určitou a její prodloužení jen v případě dodržení všech podmínek. Vhodné je také využití institutu zvláštního příjemce, kdy část sociálních dávek jde na účet jiného subjektu, než je oprávněná osoba. V oblasti bydlení to znamená, že část dávky jde přímo na účet majiteli bytu. Oprávněná osoba tak má jistotu bydlení (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Město Vítkov se snaží předejít neplacení nájemného uzavíráním smluv na dobu určitou, snaží se vždy s nájemníky dohodnout na formě splácení dluhu. Sociální odbor zjišťuje, proč rodina neplatí nájem, pokouší se najít problém a vyřešit jej. Hojně využíván je také institut zvláštního příjemce a to především v rámci ubytoven. Na praxi jsem se ale setkala se situací, kdy je tento institut zneužíván, a to ve prospěch majitele nemovitosti.

2.4 Zaměstnatelnost Romů

Otázka zaměstnanosti Romů je dlouho diskutovaným tématem současné české politiky zaměstnanosti. Existuje mnoho strategií a přístupů, jak Romům pomoci najít uplatnění na trhu práce. V praxi se odborníci úřadů práce setkávají s malým zájmem a aktivitou romských uchazečů nalézt pro sebe vyhovující pracovní pozici. Přitom uplatnění na trhu práce je pro Roma (a nejen pro něj) jeden z velmi důležitých faktorů, který otevírá nové možnosti začlenění do většinové společnosti. Pro českou politiku zaměstnanosti je integrace Romů jedním z hlavních úkolů (Projekt MOPO. *Analýza potřeb Romů na českém trhu práce*).

2.4.1 Historický náhled na problematiku vysoké nezaměstnanosti Romů

Stejně jako otázka nízké úrovně bydlení, je i tato spjata s událostmi devadesátých let 20. století.

„Porevoluční postavení nebylo určováno pouze často prezentovanými individuálními schopnostmi, ale vycházelo i z některých skutečností minulé etapy“ (Kaplan In et al, 1999, s. 357).

Pokud hovoříme o zaměstnanosti Romů do roku 1989, můžeme říci, že naprostá většina z nich pracovala. Nutilo je k tomu komunistické vedení státu, kdy každý nezaměstnaný byl souzen za trestný čin příživnictví. V devadesátých letech 20. století však více než polovina obyvatel dnes žijících ve vyloučených romských lokalitách přišla o svá zaměstnání. Hlavním důvodem bylo snižování počtu zaměstnanců v průmyslovém odvětví, kde převážná část Romů pracovala (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Majoritní společnost přehlížela potřeby romské menšiny při vstupu na nový, složitý a zcela odlišný trh práce a nahlížela na Romy jako na zátěž, která brzdí transformační proces (Kaplan In et al, 1999).

2.4.2 Specifika romské menšiny na trhu práce

Romové, stejně jako každá jiná etnická menšina, vyžadují specifický přístup v oblasti zaměstnávání. Potýkají se totiž s problémy, které většinová společnost nemá.

Jak uvádí Wilson (In Navrátil, 2003), pro postavení člověka na trhu práce hraje roli:

- a) lidský kapitál (kvalifikace, adaptace a prosazení na pracovním trhu),
- b) sociální kapitál (sociální vztahy poskytující podporu a přístup k institucím, které ovlivňují životní šance)
- c) a kulturní kapitál (zvládnutí jazyka, pracovních návyků a vzorců chování většinové společnosti).

Ze strany majoritní společnosti se často setkáváme s určitými zevšeobecňujícími charakteristikami, které znevýhodňují Romy na trhu práce a negativně ovlivňují postoj zaměstnavatelů k této menšině. Radíme zde zejména tvrzení, že Romové mají špatnou pracovní morálku, záporný vztah k majetku, inklinují k nelegálním způsobům obživy (krádeže, prostituce, práce „na černo“) a žijí v nehygienických podmínkách, které majoritní společnost může jen těžko akceptovat (Kaplan In et al, 1999).

Průzkum provedený v roce 2007 agenturou MEDIAN (Gabal, Čada, Snopek, 2008) ukázal, že nejčastější příčinou problémů a konfliktů v soužití majoritní populace s Romy, je názor většinové společnosti, že Romům se pracovat nechce a zneužívají podporu.

Majoritní společnost často zapomíná, že například mladí Romové nemají potřebné podmínky k tomu, aby nastoupili do práce. Nemají podporu rodiny, zázemí či nezvládají jazyk do takové míry, kterou některá zaměstnání vyžadují.

2.4.3 Charakteristické znaky romské menšiny v souvislosti s nezaměstnaností

V převážné většině případů, pokud se jedná o sociálně vyloučeného Roma, je nezaměstnaný. A to dlouhodobě. Podle Mezinárodní organizace práce se za dlouhodobě nezaměstnaného považuje osoba, která nemá trvalý pracovní poměr déle než rok. Tuto podmínku mnoho Romů splňuje. Starší generace přišla o svá zaměstnání v devadesátých letech při změně pracovního trhu a mladí Romové ani do práce nenastoupili. Lidé pracují, aby se uživil. Tento klíčový důvod pro nalezení zaměstnání u Romů nenajdeme. Většina z nich může zastávat jen nekvalifikovanou pracovní sílu, která je ohodnocena nízkým platem. Státní systém sociální ochrany ale lidem garantuje příjem ve výši životního minima, které je často vyšší než platové ohodnocení v zaměstnání. Mnoho romských rodin je také zadluženo a na jejich příjem uvalena exekuce, což nám přináší další důvod nehledat zaměstnání (Moravec In Hirt a Jakoubek, 2006).

Skutečnost, že mnoho Romů využívá systém sociální ochrany, přispívá k prohlubování špatného vztahu romské menšiny s pracující majoritou. Ta tuto situaci chápe především jako „spontánní“ redistribuci jejich daní a značně je to irituje (Mareš, 1999).

Měla jsem možnost poznat, že i ve Vítkově je vzájemné soužití romské menšiny s majoritní částí obyvatel vyhrocené. Přihlížela jsem mnoha konfliktům těchto dvou skupin a ve značné části z nich majorita užívala argument zneužívání sociálních dávek romskými občany.

2.4.4 Faktory ovlivňující postavení Romů na trhu práce

Hlavní příčinou, která z velké části znesnadňuje Romům přístup na pracovní trh, je nízké vzdělání. Většina obyvatel vyloučených romských lokalit nemá žádnou kvalifikaci (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006). Je téměř pravidlem, že po dokončení povinné školní docházky či dosažení věku 15 let romská mládež odchází přímo na pracovní místa, aniž by o jakoukoliv kvalifikaci usilovala (Kaplan In et al, 1999). Zde pak naráží na skutečnost, kdy nejmenší poptávka je po nekvalifikované pracovní síle. Tu totiž zastávají zejména ukrajinští dělníci, kteří jsou ochotni pracovat za velmi nízkou mzdu a představují tak pro Romy vysokou konkurenci (Moravec In Hirt a Jakoubek, 2006).

Navrátil (2003) v provedeném výzkumném šetření uvádí nejvyšší dokončené vzdělání u dotazovaných Romů. Celkově 70 % z nich má pouze základní vzdělání. Výuční list získalo

21 % Romů, maturitu složilo necelých 5 % z nich a vysokoškolský diplom získala pouhá 2 %.

Vzdělání Romů je ovlivněno i přístupem, který k němu romští občané chovají. V minulosti jejich tradiční kočovný život nedával prostor ke vzdělání, a proto se z něj nevytvořila taková hodnota, jakou ve vzdělání vidí majoritní společnost (Kaplan In et al, 1999).

Romové mají často potíže zorientovat se ve svých právech a povinnostech, neumějí správně získat informace, nevyznají se v systému sociálních dávek a celkově v majoritním prostředí. Mají tedy nízké sociální kompetence. (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Jakkoliv se to může jevit v rozporu s tradičním životem romského obyvatelstva, hraje svou roli v nezaměstnanosti Romů jejich nízká mobilita. Jsou více než Neromové závislí na svých rozšířených rodinách. A to převážně po stránce ekonomické, kdy si v dobách nouze vzájemně půjčují peníze, poskytují jídlo i přístřeší. Mnoho z nich by bez této vzájemné pomoci a podpory nevydrželo ani měsíc, proto zaměstnání mimo místo bydliště nepřichází v úvahu (Hůlová, Steiner In Hirt a Jakoubek, 2006).

2.4.5 Nástroje snižování nezaměstnanosti u Romů

Lidé v Moravskoslezském kraji se nadprůměrně přiklání k represivním opatřením. Podle nich by měl být nárok na výplatu sociálních dávek spjat s aktivitou příjemce. Zároveň podporují i zvýhodnění zaměstnavatelů, kteří zaměstnávají Romy. Z jejich strany jde tedy o komplexní postoj, jehož záměrem je aktivizace a revitalizace zaměstnatelnosti (Gabal, Čada, Snopek, 2008).

Důležitým aspektem pro snižování nezaměstnanosti je vzdělání. Romové si mohou zvýšit své vzdělání nebo kvalifikaci prostřednictvím mnoha programů a aktivit. Jde například o kurzy zvyšování funkční gramotnosti (práce s PC, zlepšení češtiny), o motivační programy, kdy je cílem zvýšit sebevědomí, vyjít z pasivity a motivovat pro další vzdělání. Je možno vybrat si z pestré řady rekvalifikačních kurzů, kdy si Romové mohou zvýšit svou kvalifikaci a rozšířit tak své uplatnění (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Vítkov je jednou z 600 obcí, které využívají institut veřejné služby. Díky tomuto programu si mohou lidé v hmotné nouzi (převážná část Romů ve Vítkově spadá do hmotné nouze) zvýšit své životní příjmy. Zároveň si také rozvíjí své pracovní návyky a dovednosti. Veřej-

ná služba má i výrazný sociální rozměr. Romové se podílejí na životu obce a tím se snižuje jejich sociální vyloučení a zlepšují se vztahy s majoritou (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2010).

Konkrétní podoba veřejné služby ve Vítkově spočívá v úklidu veřejných prostranství (zametání chodníků, cest, vynášení košů). V zimě je to především odklizení sněhu. Na jaře obnova zeleně. Prostřednictvím veřejné služby je také uskutečňován dohled nad přecházením dětí přes silnici při cestě do školy. Město Vítkov uzavřelo smlouvu s Technickými službami Města Vítkova a Romům tak nabídlo pracovní příležitosti.

2.5 Romové a vzdělání

Nízké vzdělanosti romské populace jsem se dotkla již v předchozí kapitole v souvislosti s neuplatněním se na trhu práce. Existuje mnoho důvodů, proč Romové nedosahují vyšších stupňů vzdělání. Můžeme zde zařadit potíže se zvládnutím češtiny či nepodnětné rodinné prostředí.

2.5.1 Vzdělávání Romů v devadesátých letech 20. století

V minulosti nebyla kulturní identita, jazyk a vlastní hodnoty Romů i jejich rodičů respektovány. Mnohdy byly dokonce potlačovány. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR nemělo důvod se speciálně zabývat vzděláváním romských dětí a tak se na školách neuplatňoval princip multikultury. Romové i v minulosti byli sestěhováváni do neatraktivních městských čtvrtí. Základní školy v těchto oblastech se staly spádovými školami, kde romští rodiče zapisují své děti. Mnohé školy tuto situaci řešily přeřazením problémových romských dětí do praktické či speciální školy (dříve zvláštní). Tento trend, který je značně diskriminující, zapříčinil, že v praktických (i speciálních) školách převažují romští žáci. Většina dětí romského původu je před nástupem do základní školy podrobena Jiráskově testu školní zralosti. A většina také neuspěje. Ne z důvodu mentálního handicapu, ale právě kvůli odlišnému pojetí výchovy v romských rodinách. Dítě nemá takové základy, které jsou od něj očekávány, a v prvním pololetí prvního ročníku prožije velký neúspěch. V minulosti bylo jedinou možností, jak dítě z traumatu školního neúspěchu vysvobodit, přeřadit jej do praktické (speciální) školy. A to na úkor jeho vědomostí. Ředitelé spádových základních škol neměli totiž povinnost řešit otázku vzdělávání romských dětí (Balabánová In et al., 1999). V současnosti již základní školy musí řešit otázku vzdělávání romských dětí a tak počet Romů přeřazených do praktické (speciální) základní školy klesá.

2.5.2 Příčiny nízké vzdělanosti romské menšiny

Jako hlavní důvod současného stavu vzdělání Romů je uváděna jejich nízká motivace ke vzdělání. Romové podceňují jeho důležitost. Vzdělání nevnímají jako prostředek k získání kvalitního zaměstnání, často v sociálně vyloučené romské lokalitě nenalezneme nikoho s vyšším než základním vzděláním, který by pro mladé Romy představoval vzor. Děti z romských sociálně vyloučených rodin přicházejí do škol s nedostatečnými sociálními a komunikačními schopnostmi a neovládají český jazyk (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Potřeba užívání romského jazyka ve školství vychází z mnoha principů. Kultura, a tedy i jazyk, posiluje sounáležitost jedince s danou skupinou. V etnickém jazyce se kultura skupiny vyjadřuje, uchovává. Užívání romštiny je základním předpokladem pro rozvoj celého romského etnika (Šotolová, 2008).

Podle Úmluvy o právech dítěte (1989) má výchova dítěte směřovat k posílení úcty k vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k národním hodnotám země trvalého pobytu, jakož i země původu.

2.5.3 Specifické problémy romských žáků

Častým problémem, který je příznačný právě pro romské děti, je vysoká absence romských žáků ve škole. Mnohdy je absence podporována i ze strany rodičů, kteří své děti neposílají do školy, ať už z jakéhokoliv důvodu. V souvislosti s absencí romských žáků hovoříme o skryté absenci, kdy rodiče dětem omlouvají zameškané hodiny. Děje se tak z důvodu ztráty nároku na sociální dávky podle zákona o sociální potřebnosti, který stanovuje horní limit neomluvených hodin za měsíc na počet deseti neomluvených hodin. Školy tuto skutečnost tolerují, problém neřeší, jelikož si nechtějí ještě více ztížit již tak komplikované vztahy s rodiči (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Na školní praxi ve Vítkově jsem se setkala se situací, kdy základní školy neoznamovaly zvýšený počet zameškaných hodin odborů sociálních věcí. Sociální pracovníce pak nemohou řešit tento problém individuálně s rodiči dítěte a zjistit jeho příčinu. Situace se pak dále zhoršuje a může vyústit až ve vyloučení žáka ze školy.

Další překážkou v dosažení vyššího vzdělání romských dětí je nízká míra spolupráce ze strany rodičů. Rodiče nespatřují ve vzdělání důležitost a své děti nepřinutí do školy chodit,

natož se školou jakkoliv spolupracovat. Na Základní škole Náměstí J. Zajíce zaznamenali mnoho případů, kdy rodiče (často i v podnapilém stavu) přišli do školy a svým hrubým chováním ohrožovali učitelský sbor i ostatní zaměstnance.

Na závěr povinné školní docházky vyvstává další z problémů ve vzdělávání Romů. Jen minimální počet romských žáků jeví zájem o pokračování ve studiu na střední škole. Vnitřní motivace těchto dětí je minimální. Romští rodiče někdy záměrně vyžadují po dítěti zaevidování na úřadu práce, protože tím získává nárok na sociální dávky a přispívá tak do rodinného rozpočtu (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

2.5.4 Nástroje ke zvyšování úrovně vzdělání romských dětí

Podle § 47 zákona č. 561/2004 Sb., „školského zákona“, může obec, svazek obcí nebo kraj zřizovat přípravné třídy základní školy pro děti, které jsou v posledním roce před zahájením povinné školní docházky a jsou sociálně znevýhodněné. Zároveň je u nich předpoklad, že zařazení do přípravné třídy vyrovná jejich vývoj. O zařazení do přípravné třídy rozhoduje ředitel školy na žádost zákonného zástupce a také na základě písemného doporučení školského poradenského zařízení. Přípravná třída bude zřízena jen při počtu sedmi a více dětí, které se v ní budou vzdělávat podle školního vzdělávacího programu.

Institut přípravné třídy mohou školy využít již od roku 1993 (Balabánová In et al., 1999).

V roce 2003 byla provedena studie zjišťující efektivitu přípravných tříd. Ze závěrů této studie vyplývá, že přípravné třídy jsou velmi efektivní, jelikož pomáhají romským žákům v adaptaci na školní prostředí, zlepšují vztah ke škole a tím snižují absenci romských žáků až na polovinu a zároveň zlepšují školní prospěch. Dále bylo zjištěno, že se přípravné třídy nezřizují v dostatečném množství, navštěvuje je jen 15% z celkového počtu 6 500 romských dětí v odpovídající věkové kategorii (MŠMT, 2003).

Při Základní škole Náměstí J. Zajíce je již od roku 1994 zřízena přípravná třída. Navštěvuje ji průměrně deset žáků, kteří jsou vzděláváni podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Obsah vzdělávání je přílohou Školního vzdělávacího programu a je rozdělen do integrovaných bloků nastavených tak, aby došlo k naplnění všech klíčových kompetencí. Vyučující zde realizují mnoho projektů. Ve školním roce 2009/2010 to byla Dinosauří stezka, Pohádková stezka, Školička a Škola nanečisto (Výroční zpráva ZŠ Náměstí J. Zajíce, 2010).

Jako nadstandardní službu realizuje škola program Školička zaměřený na spolupráci rodičů s dětmi od dvou do pěti let. Cílem je představit rodičům výhody předškolního vzdělávání a ukázat jim, jak působit na dítě, aby bylo šťastné a všestranně rozvíjené. Obsah práce spočívá v pohybové, hudební, výtvarné, rozumové i jazykové činnosti (Výroční zpráva ZŠ Náměstí J. Zajíce, 2010).

Dalším nástrojem, který pomáhá sociálně znevýhodněným romským žákům k dosažení lepších výsledků ve vzdělání, je romský asistent pedagoga. Jde o pomocníka pedagogického týmu, který dětem pomáhá aklimatizovat se na školní prostředí. Spolupracuje s učiteli při výuce, komunikuje i s rodiči žáků a celkově s romskou menšinou v dané oblasti. Funguje jako vzor pro děti a je přímým důkazem toho, že i Rom může dosáhnout dobrého zaměstnání (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Na Základní škole Náměstí J. Zajíce působí tři asistenti pedagoga romského původu, kteří zprostředkovávají dětem romský folklór prostřednictvím volnočasových aktivit zřizovaných školou (Výroční zpráva ZŠ Náměstí J. Zajíce, 2010).

Vzdělávání na ZŠ Náměstí J. Zajíce, Vítkov

Základní škola Vítkov je institucí zabývající se edukací žáků se speciálně vzdělávacími potřebami (Školní vzdělávací program ZŠ Náměstí J. Zajíce). Podle § 16 zákona č. 561/2004 Sb., „školského zákona“, je dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami osoba se zdravotním postižením, zdravotním nebo sociálním znevýhodněním. Sociální znevýhodnění je rodinné prostředí, které je ohroženo sociálně patologickými jevy nebo je v něm nařízena ústavní či uložena ochranná výchova.

Více než 90 % žáků navštěvujících Základní školu Náměstí J. Zajíce patří k romskému etniku. Škola tedy musí v edukaci užívat prvky multikulturní výchovy. V rámci výuky se žáci seznamují s historií a kulturou romského etnika a se všemi jeho specifiky. Aby multikulturní výchova zaměřená na Romy byla co nejefektivnější, je učitelský sbor posílen o tři asistentky pedagoga a jednu vychovatelku z romského prostředí (Školní vzdělávací program ZŠ Náměstí J. Zajíce).

Škola rovněž žádá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy o finanční dotaci v rámci Programu na podporu integrace romské komunity. Za rok 2010 tato dotace činila 343 000 Kč (MŠMT, 2010a).

Základní škola Náměstí J. Zajíce poskytuje vzdělání v rámci běžné, praktické i speciální ZŠ. Ve třídách je pracováno se sníženým počtem žáků, což umožňuje individuální přístup. Škola také zřizuje Školní družinu a Školní klub. Tyto instituce umožňují žákům smysluplně trávit volný čas nebo vypracovat úkoly v klidném prostředí, které se mnohdy dětem doma nedostává (Výroční zpráva ZŠ Náměstí J. Zajíce).

3 PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ NA ŠKOLÁCH

Tato kapitola je věnována tématu prevence. Zabývat se budu pouze školskou primární prevencí, protože právě ta je realizována na základních školách. V kapitole jsou vysvětleny základní pojmy související se školní prevencí. Uvádím zde také konkrétní podobu školní protidrogové prevence tak, jak probíhá na Základní škole Náměstí J. Zajíce a Základní škole Opavská ve Vítkově.

3.1 Rizikové chování

Pojem rizikové chování v sobě zahrnuje takové chování, v jehož důsledku prokazatelně dochází ke zvýšení zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost (Miovský, Zapletalová, 2006). Termín rizikové chování nahrazuje dřívější označení sociálně patologický jev, které je již v oblasti školní prevence překonané. Původní termín je značně stigmatizující a klade velké důraz na společenskou normu (Miovský In Miovský eds., 2010).

3.2 Školská primární prevence

Primární prevence rizikových projevů chování u žáků je zaměřena na předcházení mnoha jevům. Řadíme zde záškoláctví, šikanu a násilí, kriminalitu, delikvenci, vandalismus, rasismus a xenofobii, závislost na politickém a náboženském extremismu, gambling, hrozbu infekčních nemocí, poruchy příjmu potravy, netolismus a v neposlední řadě užívání návykových látek. Tedy cigaret, alkoholu a dalších drog (Pešek, Nečesaná, 2009).

Oblasti prevence rizikových projevů chování u dětí školního věku je věnována mimořádně velká pozornost. Období školního vzdělávání je velmi významné pro formování osobnosti mladých lidí. Vše, co se v tomto období nepodaří, se pak jen těžko napravuje v dospělosti (MŠMT, 2009)

Primární prevence rizikového chování u žáků by měla směřovat k rozvoji pozitivního sociálního chování, k rozvoji sociálních dovedností, ke zvládnutí náročných životních situací. Žák by se měl naučit zdravému životnímu stylu, měl by se vyvarovat veškerých forem rizikového chování (MŠMT, 2010b). Všechny tyto cíle, kterých se snažíme ve společnosti prostřednictvím primární prevence dosáhnout, odpovídají dlouhodobému programu pro zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR „Zdraví 21“. Jedním z cílů tohoto programu

je „Zdraví mladých“, který je zaměřen na vytvoření odpovídajících podmínek tak, aby v roce 2020 byli mladí lidé zdravější a zároveň lépe plnili svou roli ve společnosti (Pešek, Nečesaná, 2009).

Školskou primární prevenci definujeme také jako soubor metod a přístupů, které jsou rozvíjeny a garantovány Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Cílová skupina primární prevence ve školství je jednou z nejpočetnějších a mohou na ni svými preventivními programy působit i jiné rezorty než jen Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Jedná se například o prevenci krádeží či prevenci kriminality, kterou zajišťuje Ministerstvo vnitra. Či o prevenci poruch příjmu potravy, která spadá pod Ministerstvo zdravotnictví. Je důležité, aby tyto rezorty respektovaly základní nastavení školské prevence, kterou zajišťuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a svými koncepčními dokumenty se tomuto nastavení přizpůsobily. Dodnes není zcela vymezena hranice mezi školskou prevencí, prevencí zdravotnickou a prevencí kriminality. V praxi je však důležitá kooperace těchto tří rezortů, je potřeba respektovat všechna hlediska a jednotlivé oblasti propojit tak, aby konečná podoba preventivních programů byla jednotná a účinná. Primární prevence rizikového chování je tedy nehomogenní soubor aktivit a intervencí, které jsou dodnes obsaženy v několika mezirezortních konceptech (Mioviský In Mioviský eds., 2010).

Podle § 5 zákona č. 561/2004 Sb., „školského zákona“, je vydáván ředitelem školy školní vzdělávací program, který stanoví cíle vzdělávání, jeho formu, obsah a veškeré podmínky, za nichž se vzdělávání uskutečňuje. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (MŠMT, 2010b) upravuje začlenění primární prevence do školního vzdělávacího programu tak, aby se prevence rizikového chování stala přirozenou součástí školních osnov. Školská prevence rizikového chování by měla být prováděna komplexně, měla by zasahovat do všech oblastí školního prostředí i života a každý pedagogický pracovník by o toto měl usilovat. U žáků by se měly budovat psychosociální dovednosti, zejména soběstačnost, důstojnost, seberealizace a celková spokojenost v mezilidských vztazích. Žák by měl pečovat o svůj zevnějšek, měl by umět rozlišovat mezi zdravým a nezdravým životním stylem. Důležité je také motivovat žáky k přemýšlení o budoucnosti.

3.3 Školní preventivní strategie/program

Jak již bylo napsáno v předchozí podkapitole, škola si vytváří preventivní program, který je začleněn do školních osnov a stává se tak součástí školního vzdělávacího programu. Na

tvorbě preventivní strategie se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci. Škola ji přizpůsobuje kulturním, sociálním a politickým okolnostem školy či specifické populaci, která školu navštěvuje. Preventivním programem pomáhá dětem z ohrožených skupin chránit jejich lidská práva, oddaluje nebo snižuje výskyt rizikového chování a má dlouhotrvající vliv na změnu chování.(MŠMT, 2010b).

Školní preventivní program je zdrojem podnětů pro vytvoření a realizování minimálního preventivního programu, který je již konkrétním dokumentem školy zaměřeným na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu. Zpracovává se na období jednoho školního roku a zodpovídá za něj školní metodik prevence (Skácelová In Miovský eds., 2010).

3.4 Nespecifická primární prevence

Všechny aktivity, které podporují zdravý životní styl a vedou ke smysluplnému využívání volného času, označujeme jako nespecifickou primární prevenci. Jedná se například o zájmové, sportovní a volnočasové aktivity, kdy je zapotřebí dodržovat určitá společenská pravidla a nést za sebe odpovědnost (MŠMT, 2010b).

3.5 Specifická primární prevence

Jako specifickou primární prevenci označujeme aktivity a programy, které jsou zacílené specificky na jednotlivou formu rizikového chování žáka (MŠMT, 2010b). Synonymem k označení specifické primární prevence je v anglicky hovořících zemích „drogová prevence“ a v německy mluvících zemích „na drogy zaměřená prevence“ (Miovský In Miovský eds., 2010).

Specifická primární prevence má tři úrovně, ve kterých může být uskutečňována. Tyto úrovně se odvíjejí od kapacitních možností a intenzity preventivního programu, od úrovně participace cílové skupiny a také od využívaných nástrojů a prostředků. Jedná se o:

- a) všeobecnou primární prevenci,
- b) selektivní primární prevenci a
- c) indikovanou primární prevenci.

S každou úrovní se zvyšují požadavky a nároky na profesionalitu realizátora programu. Některé velmi specializované preventivní programy může provádět pouze pracovník s psychologickým či poradenským zaměřením (Černý In Miovský eds., 2010).

3.5.1 Všeobecná primární prevence

Všeobecná primární prevence je směřována na běžnou populaci dětí a mládeže. Nedochází zde k rozdělování na více či méně rizikové skupiny. Je zaměřena na větší počet osob (celou třídu). Pro tento typ prevence dostačuje úplné vzdělání školního metodika prevence (Černý In Miovský eds., 2010).

Skalík (In Kalina et al., 2003) charakterizuje všeobecnou primární prevenci jako nejvyšší úroveň, která je zaměřena na makroprostředí. Tedy aby zasáhla co možná největší skupinu osob. V praxi se tato prevence snaží ovlivnit veřejné mínění velkých skupin mladých lidí a to formou různých kampaní (billboardová reklamní kampaň „Drogy ne“). Nevýhodou této formy prevence je neadresnost a nemožnost přizpůsobit obsah různým skupinám mladistvých. Často je všeobecná prevence spíše prostředek pro uspokojení organizátorů a společnosti, která tak získá pocit, že proti drogám bojuje. Pokud tedy je prevence zaměřená na celou společnost, měla by spíše spadat pod prevenci nespecifickou, která je v tomto případě daleko účinnější.

3.5.2 Selektivní prevence

V rámci selektivní prevence jsou vybírány skupiny osob, u kterých lze předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování (MŠMT, 2010b). Programy selektivní prevence již pracují s menšími skupinami osob či s jednotlivci (Černý In Miovský eds., 2010). Jedná se například o preventivní program „Spokojená třída“, který je zaměřený na žáky 3. až 9. ročníků základních škol a prvních ročníků škol středních (Občanské sdružení Prevcentrum. *Program selektivní primární prevence Spokojená třída*).

Realizátor programu selektivní prevence musí mít odpovídající vzdělání. Vhodná je speciální pedagogika, psychologie či adiktologie (Černý In Miovský eds., 2010).

Selektivní prevence nemusí být nutně zaměřena pouze na žáky jedné třídy či školy. Cílovou skupinou mohou být i obyvatelé určité lokality (městské části, obce), zdravotnický personál či jakákoliv jiná skupina, u které se předpokládá vyšší náchylnost a výskyt rizikového chování. Ať je již program zaměřen na kteroukoliv ze skupin, je u něj důležitá dlouhodobost. Zvláště u profesních skupin pak vyvstává otázka financování (Skalík In Kalina et al., 2003).

3.5.3 Indikovaná prevence

Prevenici prováděnou u jednotlivců či skupin, u kterých je zaznamenán zvýšený výskyt rizikového chování, špatných rodinných vztahů, problémů ve škole či s vrstevníky, označujeme jako indikovanou (MŠMT, 2010b). Cílová skupina je tedy výrazně více ohrožena výskytem rizikových forem chování, dokonce již může vykazovat jeho počínající projevy. Proto je na vzdělání a schopnosti preventisty kladen zvýšený důraz. Preventista musí správně vyhodnotit daný případ (výskyt marihuany ve škole) a také jej vyřešit (Černý In Miovský eds., 2010).

Jednotlivé programy indikované prevence jsou vytvořeny přímo pro potřeby přesně definované skupiny (žáci 7. tříd základních škol). Jedná se o nejefektivnější působení v rámci specifické prevence, které využívá různé formy realizace. Řadíme zde například:

- a) Přednášky a besedy, které mají charakter jednorázové akce. Efektivita je z důvodu absence dlouhodobosti nízká. Problémem je nárazovost akcí.
- b) Komponované pořady, které jsou na školách velmi vítané a pro žáky přitažlivé. Jedná se o přednášku, respektive diskusi o drogách či jiném nešvaru, která je doplněna hudební vložkou, filmem či setkáním se zajímavou osobností.
- c) Peer programy, které využívají poznatku, že vrstevníci výrazně ovlivňují formování postojů jedince a mohou tak být velice účinné (Skalík In Kalina et al., 2003).

3.6 Systém organizace primární prevence rizikového chování u žáků

Stěžejní roli v rámci školní primární prevence má Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které spolupracuje s příslušnými resorty (Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo obrany). Spolupráce probíhá také s Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikovým výborem prevence kriminality při Ministerstvu vnitra. Dalšími subjekty kooperujícími v této oblasti jsou krajsí školní koordinátoři prevence, metodici prevence a školní metodici prevence (MŠMT, 2009).

3.6.1 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR

Zpracovává strategii prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže vždy na určité období a tyto strategie také vyhodnocuje. Podporuje spolupráci subjektů spolupodílejících se na primární prevenci, stanovuje priority pro budoucí období a také vytváří materiální, personální a finanční podmínky pro zajištění školní prevence (MŠMT, 2009).

3.6.2 Krajské úřady

Krajský úřad vytváří takové podmínky, aby každá škola mohla realizovat svůj preventivní program. Do dlouhodobých záměrů kraje v rámci vzdělávání jsou začleňována témata související se specifickou primární prevencí. Také pověřuje vhodnou osobu na funkci krajského školského koordinátora prevence. Výkon této funkce spočívá v monitorování situace ve školách z hlediska plnění preventivních programů. Spolupracuje s metodiky prevence v rámci pedagogicko-psychologických poraden, s koordinátorem romské problematiky a dalšími pracovníky v dané oblasti. Pořádá semináře pro školní metodiky prevence a provádí kontrolu naplňování preventivních programů (MŠMT, 2010b).

3.6.3 Škola

V rámci školy je do prevence rizikového chování zapojeno několik osob. Ředitel školy zabezpečuje poskytování poradenských služeb, zajišťuje tvorbu, realizaci a pravidelné vyhodnocování preventivního programu. Jmenuje do funkce školního metodika prevence, který koordinuje přípravy a realizaci programu. Posledním článkem ve školské primární prevenci je třídní učitel, který provádí monitorování rizikového chování ve třídě (MŠMT, 2010b).

3.7 Silné a slabé stránky školské primární prevence

V roce 2008 byla v České republice realizována SWOT analýza, která měla za cíl vymezit silné a slabé stránky primární prevence. Tedy co pozitivně či negativně ovlivnilo vývoj prevence. Z výsledků studie vyplývá, že mezi silné stránky primární prevence u dětí a mládeže náleží:

- a) zvyšování počtu kvalitních vzdělávacích programů,
- b) stabilní systém financování,
- c) školní preventivní strategie v každé škole a její vyhodnocování
- d) a vzájemná komunikace mezi resorty a kraji.

Za slabé stránky primární prevence u dětí a mládeže považujeme:

- a) špatnou spolupráci škol s rodiči,
- b) absenci prevence v rodině,
- c) nedostatečné legislativní ukotvení
- d) a neodbornost pedagogů v dané oblasti (MŠMT, 2009).

4 ŠKOLNÍ DROGOVÁ PREVENCE

Tato kapitola bude věnována prevenci vybrané formy rizikového chování, tedy užívání návykových látek. Jelikož je tato práce směřována na užívání drog, definuji některé související pojmy. V rámci podkapitol pak zmíním preventivní strategie dvou základních škol, ve kterých probíhal výzkum, a to se zaměřením na užívání návykových látek.

Drogou se nejčastěji rozumí psychoaktivní látka, která je primárně užívána pro svůj psychoaktivní efekt. Termínem droga jsou často označovány látky nezákonné, ovšem drogou mohou být i běžně užívané látky jako je tabák a alkohol (Kalina et al., 2001)

Pro potřeby této bakalářské práce jsou nezákonnými drogami myšleny konopné drogy, lysohlávky, extáze, pervitin, LSD, heroin a kokain. Podrobnější informace k vyjmenovaným drogám zde uvádět nebudu, protože nejsou předmětné pro mou práci.

Je potřeba také definovat pojmy užívání a zneužívání drog. Velká část skupiny mladých lidí užívá zejména legální drogy. Méně často pak nelegální. Samotné zneužívání drog však nastává pouze u 5 až 10 % z nich. Užívání drog je spíše experimentálního charakteru. Nejčastěji k němu dochází mezi 12 až 25 rokem života a začíná u kouření cigaret, pití alkoholu a postupně směřuje k experimentování s konopím, extází a v poslední době i s pervitinem. Pokud je osoba konfrontována s přímými či nepřímými negativními důsledky vlastního užívání drog, hovoříme již o zneužívání. K této konfrontaci u žáků však dochází ve velmi málo případech, proto by se školní prevence měla zaměřovat zejména na poskytování informací o účincích drog, o následcích, které z užívání drog plynou a na posilování schopností žáků činit odpovědná rozhodnutí. V rámci zneužívání návykových látek je třeba prevenci směřovat k rozpoznání problematického užívání drog a nabídnutí včasné a účinné pomoci (Gallá et al., 2005).

Pravidelné užívání nelegálních drog mezi dětmi mladšími patnácti let je zatím spíše vzácným jevem, výzkumy však ukazují na jasnou souvislost mezi brzkým experimentováním s návykovými látkami (včetně alkoholu a tabáku) a zvýšeným rizikem rozvoje problému s drogami v pozdějším životě. V Evropě je pouhé 1 % klientů léčebných zařízení mladších 15 let. Avšak v letech 1999 – 2005 byl zaznamenán velký nárůst v počtu osob pod 15 let, kteří vyhledali léčbu pro drogovou závislost. Nejlepší řešení tohoto problému u dětí spočívá právě v preventivních opatřeních, kde důležitou roli sehrává rodina a škola (Šťastná, Šucha eds., 2010)

V roce 2007 Česká republika přistoupila k evropskému preventivnímu programu Unplugged. Jedná se o program primární prevence užívání návykových látek (včetně tabáku a alkoholu), který byl realizován školními metodiky prevence přímo v rámci výuky. Ze závěrů vyplynulo, že program Unplugged snižuje užívání tabáku, konopných drog i frekvenci pití alkoholu až o 30 %. Rovněž účinně ovlivňuje chování mladých lidí. Zkoumaly se také podmínky pro realizaci výzkumu ve škole formou rozhovoru se školními metodiky prevence a pro budoucí realizaci programu Unplugged byly navrženy patřičné změny tak, aby byl co nejefektivnější (Jurystová, Gabrhelík, Miovský In Adiktologie, 2009).

Prevence užívání návykových látek patří mezi nejrychleji vyvíjející se oblasti prevence a stává se tak hybatelem celkového procesu vývoje prevence. (Miovský In Miovský eds., 2010). Školní prevenci drog chápeme jako strategii určenou k zamezení negativních následků, které jsou spojeny se (zne)užíváním legálních a nelegálních drog, omezenou na specifické školní prostředí. Jelikož se jedná o primární prevenci, v první řadě jde o to, zabránit prvnímu užití drogy či vlastnímu začátku užívání drog. Negativními následky znamenají jak zdravotní poškození, tak i právní a sociální důsledky pro drogové uživatele a jejich okolí. Školní drogová prevence rovněž zahrnuje předávání ohrožených studentů do péče profesionálních zdravotnických služeb (Gallá et al., 2005).

4.1 Standardy preventivních programů užívání návykových látek

Škola mimo jiné, že si vytváří vlastní preventivní strategii, může využít nabídku různých preventivních programů. Ty musí splňovat určité stanovené standardy a musí projít systémem certifikace.

Prevence užívání návykových látek prošla v České republice dlouhodobým vývojem. Ještě před rokem 1989 nelze vůbec hovořit o primární prevenci jako o jednotném systému. Od devadesátých let 20. století vyšlo mnoho publikací, z nichž ne všechny znamenaly krok kupředu. Mnohé diskuze směřovaly k tomu, jak hodnotit kvalitu a efektivitu prevence užívání návykových látek. V roce 2005 publikovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy standardy preventivních programů, které specifikují základní požadavky na realizaci těchto programů. Do praxe byl také zaveden nástroj, který umožňuje sledovat preventivní práci podle přesně stanovených kritérií. Tento nástroj se nazývá Minimální evaluační set (MES) a představuje jakýsi první ucelený návrh výkaznictví. Cílem je sjednotit celý proces tak, aby mohl být dlouhodobě sledován a vyhodnocován (Miovský In Miovský eds., 2010).

V roce 2006 byl do praxe zaveden systém certifikace odborné způsobilosti programů primární prevence. Znamená to, že poskytovatelé programů primární prevence žádají o certifikaci těchto programů. Certifikace je vydávána Agenturou pro certifikaci zřízenou při Institutu pedagogicko - psychologického poradenství České republiky. Na základě evaluace Agentury pro certifikace byly původní standardy z roku 2005 přepracovány tak, aby byly jednoznačnější a přehlednější (MŠMT, 2008).

Standardy odborné způsobilosti jsou rozděleny na dvě části. První část musí splňovat všichni žadatelé o certifikaci. Ta druhá část je již rozdělena podle toho, o jaký program se jedná. V rámci první části máme 12 standardů, které se zabývají těmito oblastmi:

- 1) Poslání programů primární prevence – poskytovatel preventivních programů deklaruje poslání a cíle programu, vymezuje cílovou skupinu, to vše v souladu s odbornými a humanistickými principy.
- 2) Práva klientů – při poskytování preventivních programů musí být respektována práva klientů. Poskytovatel definuje situace, za kterých může dojít k porušení práv klientů a stanovuje taková pravidla, aby k těmto situacím nedocházelo.
- 3) Úvodní zhodnocení prostředí, ve kterém je prováděn preventivní program, zhodnocení potřeb cílové skupiny.
- 4) Zvolený program je v souladu s potřebami klienta, podporuje ho v dosažení optimálního tělesného, duševního a sociálního zdraví.
- 5) Poskytovatel vybírá takové pracovníky, kteří odpovídají příslušným právním normám a jsou v souladu s potřebami klientů.
- 6) Poskytovatel je povinen zajistit takové podmínky, aby mohla být odvedena kvalitní práce.
- 7) Programy primární prevence mají jasně definované místo a čas poskytování. Poskytovatel také informuje o své činnosti klienty, veřejnost i veřejnou správu.
- 8) Zařízení má jasně stanovená pravidla pro poskytování preventivních programů, je vybaveno mechanismy a nástroji pro kvalitní a efektivní poskytování programů prevence.
- 9) Organizace je schopna doložit financování preventivních programů.
- 10) Prostředí, ve kterém je poskytován program primární prevence odpovídá materiálně i technicky kapacitě a charakteru programu.
- 11) Zařízení má vypracované postupy pro zajištění bezpečnosti.

12) Poskytovatel dohlíží na to, aby program byl poskytován kvalitně a efektivně a program také vyhodnocuje (MŠMT, 2008).

Dále se budu zabývat standardy, které jsou stanoveny pro preventivní programy poskytované v rámci školní docházky. Těmi jsou:

- 1) Program primární prevence by neměl nijak omezovat provoz školy, měl by odpovídat jejím specifikům a navazovat na školní preventivní strategii.
- 2) Program se řídí základními principy preventivního působení v rámci školy a snaží se rozvíjet vlastní mechanismy školy pro podporu zdravého způsobu života.
- 3) Program primární prevence se zabývá užíváním návykových látek i jiných forem rizikového chování.
- 4) Na program primární prevence navazují další služby, jako informační servis, volnočasové aktivity či možnost péče v jiném odborném zařízení.
- 5) Pracovníci mají příslušnou kvalifikaci, minimálně střední vzdělání s maturitou a jsou speciálně připraveni pro práci v oblasti primární prevence (MŠMT, 2008).

4.2 Preventivní program Základní školy Opavská 22, Vítkov

Minimální preventivní program Základní školy Opavská vychází z poznatku, že návykové látky se dotýkají již dětí navštěvující základní školu. Je proto důležité zahájit primární prevenci co nejdříve. Škola si klade za cíl poskytnout žákům co nejvíce informací o drogové problematice a zároveň spolupracovat i s jinými subjekty, zejména s rodiči žáků. V současné době škola poskytuje velké množství volnočasových aktivit. Děti mohou využít školní družinu i Školní klub. Již od prvního ročníku jsou do osnov zařazena i témata zabývající se návykovými látkami. Pro přehlednější uspořádání uvádím tabulku průřezových témat. Pouze však pro druhý stupeň základní školy, jelikož bakalářská práce je směřována právě na tuto skupinu dětí (Minimální preventivní program ZŠ Opavská 22).

Ročník	Název tématu
6. ročník	Historie drog, drogy podle účinku
7. ročník	Pojmy halucinace, závislost, drogová legislativa, mýty o návykových látkách, země, které pěstují a vyrábějí drogy
8. ročník	Závislost – psychická, fyzická, abstinenční příznaky, toxikomanie, tolerance, přehled trestů související s drogovou kriminalitou, způsob propagace drog
9. ročník	Vysvětlení termínů – lehké, měkké, tvrdé, těžké drogy, rizika experimentování, rekreační užívání

Tabulka 1

Žáci druhého stupně mají tato témata promítnuta do vyučovacích předmětů Českého jazyka, Cizího jazyka, Zeměpisu, Chemie, Přírodopisu, Dějepisu, Občanské a rodinné výchovy, Výpočetní techniky a Pracovní a technické výchovy (Minimální preventivní program ZŠ Opavská 22).

Školní řád Základní školy Opavská výslovně zakazuje používat, distribuovat a přechovávat návykové látky (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky – dále jen „OPL“). V případě, že žák poruší toto nařízení, budou žákovi návykové látky odebrány. Pokud je žák pod vlivem návykových látek a hrozí ohrožení na zdraví a životě, škola zajistí lékařskou pomoc. Je nutné také sepsat vyjádření žáka a informovat o situaci jak vedení školy, tak i zákonného zástupce žáka. Škola dále v závažných případech (opakovaný přestupek) informuje orgán sociálně právní ochrany dětí a Policii České republiky. Pokud škola má podezření z užívání OPL, může vyžadovat po zákonném zástupci žáka souhlas s orientačním testováním na OPL (Minimální preventivní program ZŠ Opavská 22).

4.3 Preventivní program Základní školy Náměstí J. Zajíce 1, Vítkov

Školní preventivní strategie Základní školy Náměstí J. Zajíce si klade za cíl vychovat žáky ke zdravému životnímu stylu. Nepřebírat zodpovědnost za žáky, ale spíše rodičům pomoci tak, aby se dítě správně rozvíjelo. Žáci této základní školy pocházejí z nepodnětného prostředí a ze sociálně slabých rodin. Je proto důležité spolupracovat s rodiči i s jinými institucemi. Nejen žákům, ale i jejich zákonným zástupcům je tedy poskytována osvětová činnost v rámci zdravého životního stylu. Velký důraz je kladen na vzájemnou důvěru mezi učitelem a žákem. Témata související s návykovými látkami jsou opět začleněna do osnov

jednotlivých vyučovacích předmětů, konkrétně do osnov Českého jazyka, Výpočetní techniky, Výchovy ke zdraví a Přírodopisu. Pro přehlednost uvádím jednotlivá témata v tabulce (Školní preventivní strategie ZŠ Náměstí J. Zajíce 1).

Ročník	Název tématu
6. ročník	Závislosti – předávání informací Nácvik modelových situací – nabídnutí drogy
7. ročník	Závislost – předávání informací
8. ročník	Pohyb v rizikovém prostředí
9. ročník	Lidské zdraví - prevence

Tabulka 2

Ročník ZŠ praktické	Název tématu
6. ročník	Závislosti – předávání informací
7. ročník	Návykové látky
8. ročník	Zdraví a nemoc – návykové látky

Tabulka 3

Školní řád Základní školy Náměstí J. Zajíce definuje držení, distribuci a užívání návykových látek v prostorách školy jako hrubý přestupek a vyvozuje z něj patřičné sankce. S žákem je v takovémto případě proveden individuální pohovor, s rodiči je jednáno v rámci výchovné komise a je jim doporučen kontakt s odborníky. V případě, že rodiče neprojeví zájem na řešení problému, je obeznámeno oddělení sociálně právní ochrany dětí. Pokud se jedná o distribuci drog, je toto oznámeno na Policii ČR (Školní preventivní strategie ZŠ Náměstí J. Zajíce 1).

Dle mého názoru je preventivní program týkající se návykových látek více rozpracován na Základní škole Opavská, téma návykových látek je obsaženo v osnovách více vyučovacích předmětů a tato témata jsou konkrétnější. Na druhou stranu preventivní strategie Základní školy Náměstí J. Zajíce disponuje tvrdším potrestáním v případě přestupků spojených s návykovými látkami. Potrestán je nejen žák, ale také rodiče, a to formou předvolání před

výchovnou komisi, což je pro mnohé rodiče velice nepříjemné. Ti se pak snaží u svého dítěte zabránit dalšímu styku s návykovou látkou, jelikož si nepřejí být znovu předvoláni (Školní preventivní strategie ZŠ Náměstí J. Zajíce 1).

5 ROMOVÉ A DROGY

V této kapitole se budu zabývat některými provedenými výzkumy v oblasti užívání návykových látek u Romů. Romští uživatelé drog představují specifickou skupinu. Jsou více než jiní ohroženi sociálním vyloučením, které je považováno za hlavní příčinu užívání drog.

Provedené výzkumy upozorňují na vysokou míru užívání návykových látek v sociálně vyloučených romských lokalitách. Nešvarem v této oblasti je nízká informovanost romské populace o následcích spojených s užíváním drog i s nabízenými službami v této oblasti. (Šťastná, Adámková, Chomynová In Adiktologie, 2010).

V letech 2002 až 2004 realizovala Společnost Hvězda jeden z prvních průzkumů v oblasti užívání drog u Romů. Cílem bylo zmapovat situaci v České republice. Bylo zjištěno, že nejčastěji užívanou drogou byl heroin, následoval pervitin a Subutex (Šťastná, Adámková, Chomynová In Adiktologie, 2010).

Od roku 2000 probíhá v České republice Program podpory terénních sociálních pracovníků. V souvislosti s tímto projektem byla zjišťována i prevalence užívání návykových látek. V roce 2004 se problém drog vyskytoval v 70 komunitách z celkových 76. Například situace v Ostravě byla vyhodnocena jako jedna z nejzávažnějších (Mravčík, 2004).

Uskutečnili se i výzkumy zaměřující se na užívání legálních drog u romských obyvatel. Celkem 75,5 % respondentů uvedlo, že kouří. Alespoň jednou týdně pije 23,1 % z dotázaných mužů a 2,4 % uvedlo, že pije denně. U žen jednou týdně pije 6,9 % (Nesvadbová In kol., 2003).

Jedna z dalších studií, tentokrát zaměřená na romské rodiny, byla provedena v letech 2006 – 2009. Cílem bylo prozkoumat výskyt a působení některých návykových látek v každodenním životě vybraných romských rodin. Výzkumný soubor představovalo 5 rodin, které zastupovaly jak rodiny ze sociálně vyloučené lokality, tak i rodiny žijící v krajském městě s nižším počtem romských obyvatel. Část rodin patřila mezi vyšší romskou vrstvu (elitu) a část byla stratifikována ve spodním patře společenského žebříčku. Bylo zjištěno, že v těchto rodinách všichni dospělí (kromě jedné matky z krajského města) kouří. Průměrný věk, kdy začínají děti s kouřením, je 12 let. Alkohol je u Romů spíše spojován s muži. Zajímavé je, že v rodinách nebylo zaznamenáváno podávání alkoholu dětem. A to ani na oslavách. Užívání marihuany je v rodinách velmi časté a je spojeno spíše

s mladší generací. Romové na jejím užívání neviděli nic škodlivého. Z nelegálních drog bylo zaznamenáno užití pervitinu a LSD (Kajanová, Mrhálek In Adiktologie, 2009).

PRAKTICKÁ ČÁST

6 PEDAGOGICKÝ VÝZKUM

Pro výzkumné šetření jsem si vybrala dvě základní školy ve Vítkově. Základní školu Náměstí J. Zajíce z důvodu, že ji navštěvují převážně romští žáci, kteří jsou mým hlavním objektem zájmu. Základní škola Opavská byla vybrána jako škola srovnávací. Romští žáci byli srovnáváni v užívání návykových látek právě s žáky této základní školy.

Dotazníky jsem vyplňovala vždy společně s žáky. Nejprve jsme si společně prošli celý dotazník, aby žáci věděli, jaké otázky je čekají, popřípadě se již hned v úvodu mohli na cokoli zeptat. Poté jsme postupovali otázku po otázce.

Společné vyplňování dotazníků jsem zvolila z důvodu potřeby mít jich co nejvíce správně vyplněných. Při jeho tvorbě jsem se snažila o co největší přehlednost a srozumitelnost. Zvolila jsem barevné odlišení řádků v tabulkách. I přesto mi ale na obou základních školách doporučili, abych byla vyplňování dotazníků přítomna a otázky vyplňovala společně s žáky. Zvláště na ZŠ Náměstí J. Zajíce jsem byla zástupkyní ředitelky upozorněna, že mnozí z žáků se nikdy dotazníkového šetření neúčastnili a rozsah dotazníku, který je 6 stran, je pro ně nepředstavitelný. Dbala jsem tedy na to, aby dotazník byl stručný, jasný a co nejkratší. Dle mého názoru se mi záměr podařil, žáci obou základních škol otázkám ve většině případů porozuměli.

Při tvorbě dotazníku jsem se inspirovala dotazníkem, který byl předložen studentům v rámci Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách v roce 2003.

6.1 Výzkumný problém

Pro své výzkumné šetření jsem si stanovila tuto výzkumnou otázku:

Jaká je míra užívání drog u romských a neromských žáků 2. stupně ZŠ ve Vítkově?

Zajímalo mne, zda existují rozdíly v užívání drog u romských a neromských dětí. Zda právě ono Romství zásadně ovlivňuje to, že člověk začne užívat návykovou látku.

6.2 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit hlavní rozdíly v užívání drog u romských a neromských žáků druhého stupně základních škol ve Vítkově.

6.2.1 Dílčí cíle

- Zjistit, jaké drogy žáci užívají.

- Zjistit v kolika letech dochází k prvnímu kontaktu s drogou.
- Zjistit nejčastější motiv pro užití návykové látky.

6.3 Stanovení hypotéz

H1: Romští žáci mají větší zkušenost s kouřením marihuany než neromští žáci.

H2: Užívání lysohlávek se vyskytuje více u romských dětí než u neromských.

H3: Děti romského původu mají větší zkušenost s užíváním nelegálních drog než děti neromského původu.

H4: Děti romského původu by častěji chtěly vyzkoušet některou z nelegálních drog než děti neromské.

6.4 Druh výzkumu

Pro provedení výzkumného šetření jsem si zvolila kvantitativně orientovaný pedagogický výzkum, jelikož pomocí něj zjistím rozsah, frekvenci či míru určitého jevu. Tedy míru užívání návykových látek u Romů a Neromů. Zvolený druh výzkumu zároveň také zabezpečuje objektivitu výsledků, protože pro mne není potřebné vytvořit si s respondenty bližší vztah, tak jak je tomu u kvalitativního výzkumu (Gavora, 2000).

6.5 Výzkumné metody

Jako výzkumnou metodu v rámci kvantitativního výzkumu jsem si zvolila metodu dotazníkového šetření. Pro potřebu mého výzkumu je to nejvhodnější metoda. Považuji za důležité, že dotazníky jsou anonymní. Bez dodržení anonymity by se žáci nepřiznali k užití nějaké drogy.

Dotazník je způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Je nejfrekventovanější metodou, která umožní získat mnoho informací od velkého počtu respondentů (Gavora, 2000).

6.6 Výzkumný soubor

Výzkum byl proveden pouze u žáků druhého stupně základních škol, jelikož problém užívání návykových látek se zde objevuje více než u prvního stupně. Respondenti tedy byli žáci 6., 7., 8. a 9. tříd. Volba výzkumného souboru byla záměrná.

6.7 Časový průběh

Realizace výzkumu proběhla v období od prosince 2010, kdy jsem navštívila ZŠ Opavskou a společně s žáky vyplnila 66 dotazníků. Dotazníky na ZŠ Náměstí J. Zajíce jsem pak s žáky vyplňovala v únoru 2011 a jejich počet byl 44 dotazníků. Časový rozsah realizace výzkumu byl tedy od prosince 2010 do února 2011.

6.8 Způsob zpracování dat

Správnost stanovených hypotéz jsem ověřila pomocí testu nezávislosti chí – kvadrátu pro čtyřpolní tabulku. Ke každé hypotéze jsem si stanovila nulovou hypotézu a vypočítala hodnotu testového kritéria χ^2 . Tu jsem pak porovnála s kritickou hodnotou testového kritéria pro daný stupeň volnosti a zvolenou hladinu významnosti. Některé další otázky jsem vyhodnotila bez pomoci statistických metod, pouze jsem si čárkovací metodou zapsala odpovědi.

7 VÝSLEDKY VÝZKUMU

V této kapitole uvedu výsledky výzkumného šetření. Výsledky v rámci stanovených hypotéz uvedu ve formě grafického znázornění. Výsledné odpovědi některých dalších otázek, které již neodpovídaly stanoveným hypotézám, ale dle mého názoru jsou důležité a zajímavé, zde uvedu taktéž, a to buď ve formě tabulkového znázornění či pomocí grafu.

7.1 Výsledky výzkumného šetření

Celkový počet vyplněných dotazníků činil 110. Bohužel 4 z nich jsem byla nucena vyloučit z důvodu nesprávného vyplnění. Výsledky jsem tedy zpracovávala ze 106 dotazníků.

Celkem 65 respondentů bylo ze Základní školy Opavská. Jejich průměrný věk činil 13,6 let. Zbývajících 41 respondentů navštěvuje Základní školu Náměstí J. Zajíce, kdy průměrný věk dosahoval 14,4 let.

Respondenty jsem si rozdělila na dvě skupiny. Na skupinu žáků, kteří se přihlásili k romské příslušnosti a skupinu žáků, kteří se necítí být Romem. Tyto dvě skupiny jsem poté porovnávala.

Otázka č. 23

Cítíš je jako Cikán? (odpověz na základě toho, zda mluvíš cikánským jazykem, udržuješ takový styl života apod.)

Tuto otázku zodpovědělo 41 žáků ZŠ Náměstí J. Zajíce kladně, 65 žáků ZŠ Opavské záporně. Což zcela potvrdilo skutečnost, že romské děti navštěvují ve Vítkově v převážné většině případů ZŠ Náměstí J. Zajíce.

Pro přehlednost uvádím tabulku shrnující srovnávací skupiny respondentů, jejich základní školu a průměrný věk.

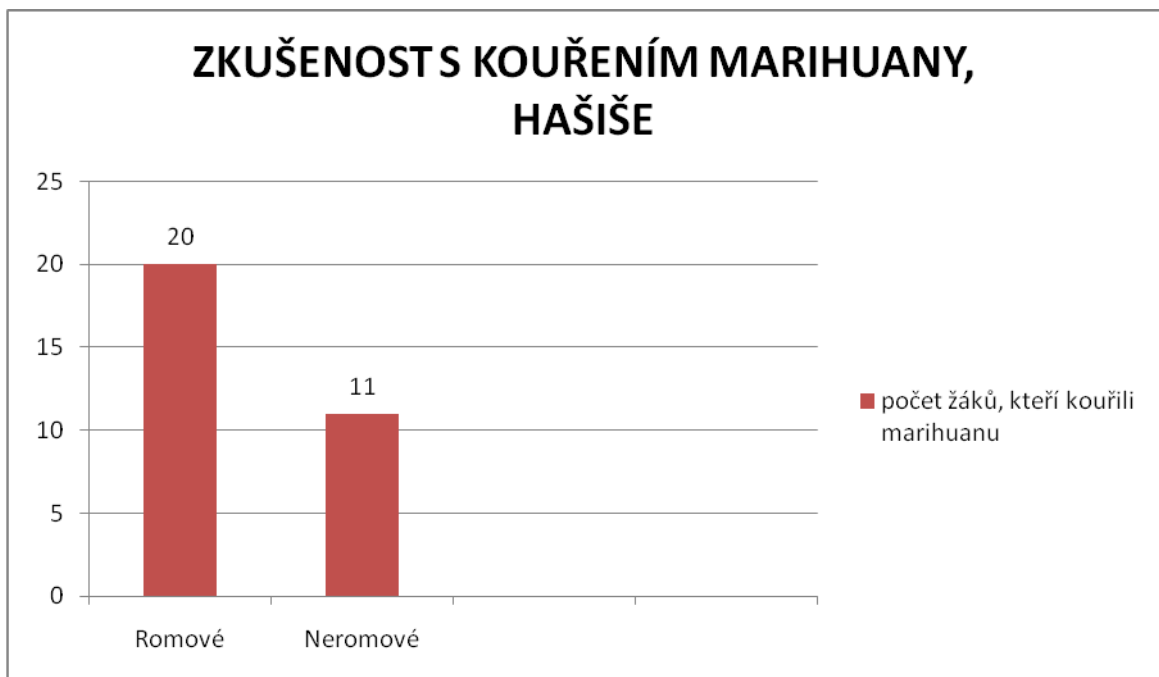
	Průměrný věk	Žáci ZŠ Náměstí J. Zajíce	Žáci ZŠ Opavská
Rom	14,4	41	0
Nerom	13,6	0	65

Tabulka 4

Otázka č. 15

Kolikrát už jsi zkusil/a uvedené drogy – marihuanu?

Uvedená otázka má za úkol zjistit, kolik romských a neromských žáků již kouřilo marihuanu či hašiš. Stanovila jsem si tedy alternativní hypotézu, která označovala romské děti jako tu skupinu, která má s kouřením marihuanových drog více zkušeností. Tedy, že marihuanu či hašiš kouří větší počet romských dětí než neromských.

Graf 1

H_{1A} : Romští žáci mají větší zkušenost s kouřením marihuany než neromští žáci.

H_{10} : Zkušenost s kouřením marihuany je u romských i neromských žáků stejná.

Z grafu vidíme, že 20 romských žáků a 11 neromských již užilo marihuanu či hašiš.

Uvedenou otázku jsem vyhodnotila pomocí testu nezávislosti chí – kvadrátu pro čtyřpolní tabulku. Zvolená hladina významnosti byla 0,01. Tabulka má 1 stupeň volnosti. Kritická hodnota pro 1 stupeň volnosti a uvedenou hladinu významnosti je $\chi^2_{0,01}(1) = 6,635$. Vypočítaná hodnota čtyřpolní tabulky je 12,33. Zjistíme tedy, že vypočítaná hodnota je větší než hodnota kritická, a proto odmítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní. Platí tedy tvrzení, že v kouření marihuanových drog u romských a neromských žáků existuje statisticky významný rozdíl.

Výpočtem se potvrdila má domněnka, že kouření marihuany či hašiše se objevuje více u romských dětí než u těch neromských. Dle mého názoru je to dáno nízkou informovaností romské populace o škodlivosti této drogy a možných následcích spojených s jejím užíváním. Zvláště dlouhodobé a časté kouření u tak mladých jedinců může mít nezvratné následky, o kterých děti nemají tušení. Zde jasně vidíme, jak je důležitá prevence v rámci školy i rodiny.

Otázka č. 20

S otázkou zjišťující zkušenost romských dětí s marihuanou souvisí také otázka týkající se na škodlivost marihuany. Troufám si tvrdit, že mnoho Romů se domnívá, že marihuana má pouze léčivé účinky. Může to být dáno kampaní pro legalizaci marihuany, kdy zejména na internetu se dočítáme, jaké pozitivní účinky tato droga může mít. Už méně se pak píše o riziku spojeném s kouřením marihuany. Zvláště u mladých jedinců.

Myslíš, že když člověk kouří marihuanu, škodí mu to?

	Ano	Ne	Nevím
Rom	25	13	3
Nerom	58	4	3

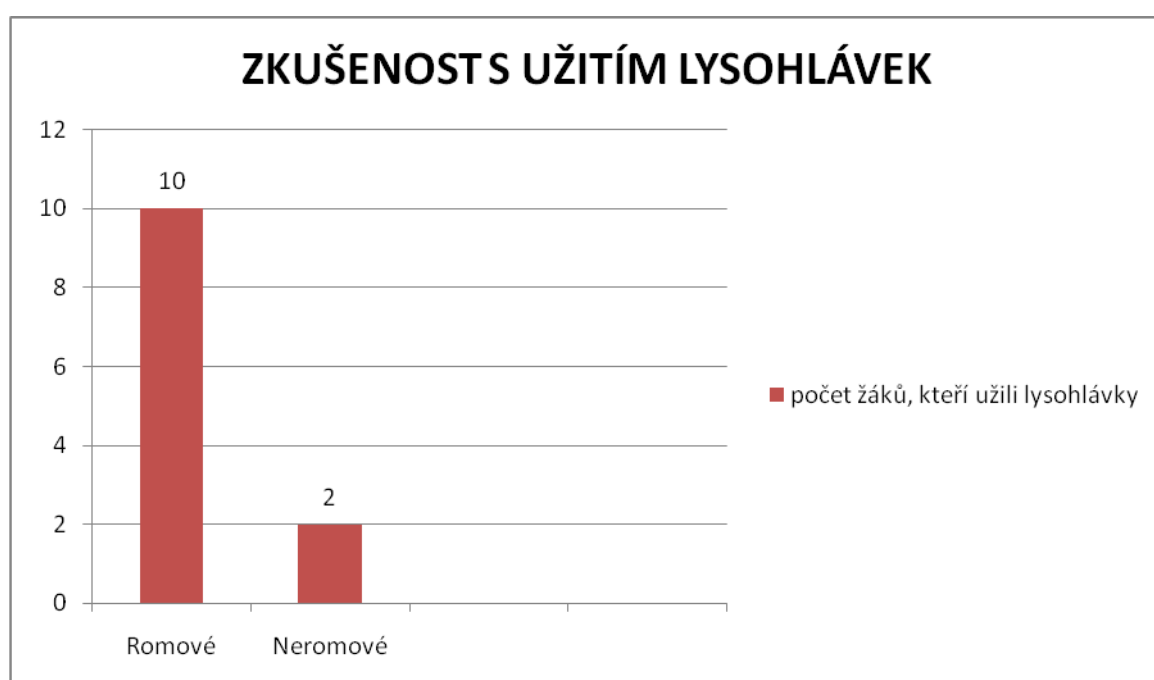
Tabulka 5

Z tabulky vyplývá, že 13 žáků romské příslušnosti z celkových 41, se domnívá, že kouření marihuany není pro člověka škodlivé. U žáků neromského původu je tento počet 4 z celkových 65.

Otázka č. 15

Kolikrát už jsi zkusil/a uvedené drogy – lysohlávky?

Tato otázka zjišťuje kolik romských či neromských žáků již zkusilo lysohlávky. Opět jsem si stanovila alternativní hypotézu, která označila romské žáky jako ty, kteří mají větší zkušenost s užitím lysohlávek. Tedy, že k užívání lysohlávek dochází více u romských žáků než u neromských. Nulovou hypotézu chápeme jako tvrzení, že užívání lysohlávek se u romských i neromských dětí objevuje ve stejné míře.

Graf 2

H2_A: Užívání lysohlávek se vyskytuje více u romských dětí než u neromských.

H2₀: Výskyt užívání lysohlávek je u romských i neromských dětí stejný.

Z grafu je patrné, že lysohlávky užilo 10 romských žáků z celkových 41 dotázaných a 2 neromští žáci z 65 dotázaných.

Otázku zjišťující užívání lysohlávek jsem také vyhodnotila pomocí testu nezávislosti chí – kvadrátu pro čtyřpolní tabulku. Zvolená hladina významnosti zůstala nezměněná, tedy 0,01. Tabulka má také 1 stupeň volnosti. Kritická hodnota pro 1 stupeň volnosti a uvedenou hladinu významnosti je $\chi^2_{0,01}(1) = 6,635$. Výpočtem jsem dospěla k závěru, že hodnota pro čtyřpolní tabulku je 11,37. Vypočítaná hodnota je tedy větší než hodnota kritická a

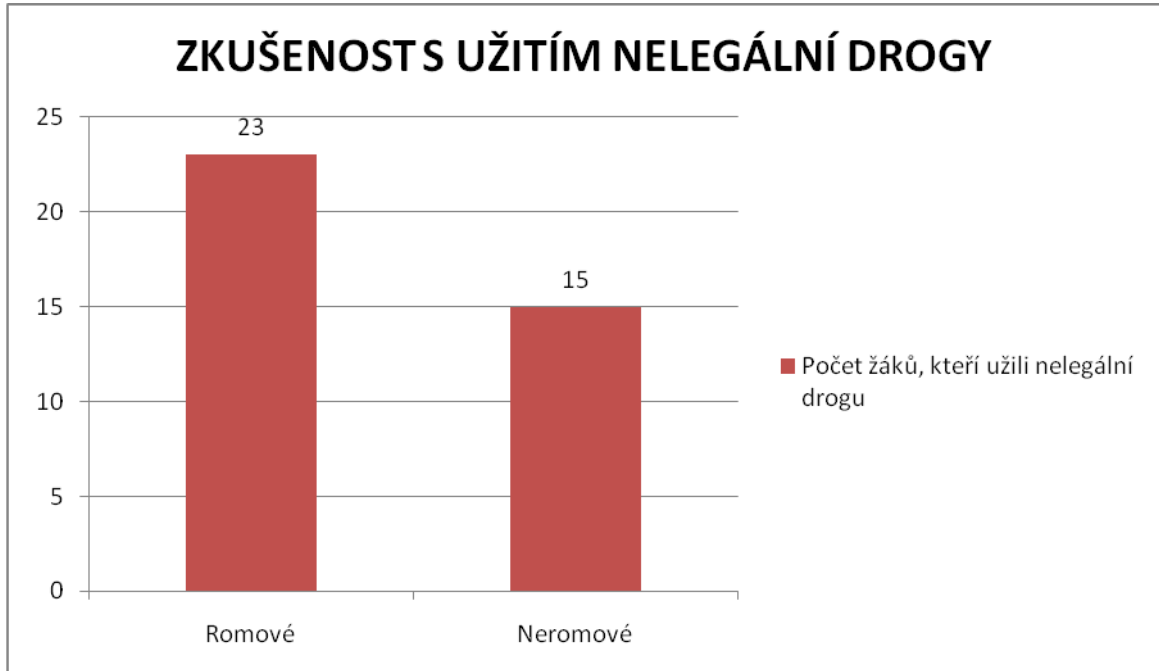
proto opět odmítám nulovou hypotézu a zjišťuji, že existuje statisticky významný rozdíl v počtu romských a neromských žáků, kteří užili lysohlávky. Tedy, že užívání lysohlávek se vyskytuje více u romských žáků než u neromských.

Otázka č. 15

Kolikrát už jsi zkusila uvedené drogy?

- marihuana, hašiš	- heroin
- lysohlávky	- kokain
- extáze	- LSD
- pervitin	- léky (morfin, kodein, Subutex)

Otázka č. 15 se dotazovala na užití legálních i nelegálních drog. Na základě této otázky jsem vybrala pouze ty žáky, kteří již mají zkušenost s nelegální drogou. Stanovením alternativní hypotézy jsem označila romské žáky, jako skupinu s většími zkušenostmi v užívání nelegálních drog. Nulová hypotéza nám říká, že v užívání nelegálních drog není žádný rozdíl.

Graf 3

H3_A: Děti romského původu mají větší zkušenost s užíváním nelegálních drog než děti neromského původu.

H3₀: Užívání nelegálních drog je u romských i neromských dětí stejné.

23 žáků romského původu v dotazníkovém šetření uvedlo, že užili nelegální drogu. U neromských žáků je tento počet stanoven na 15 žáků majících zkušenost s nelegální drogu.

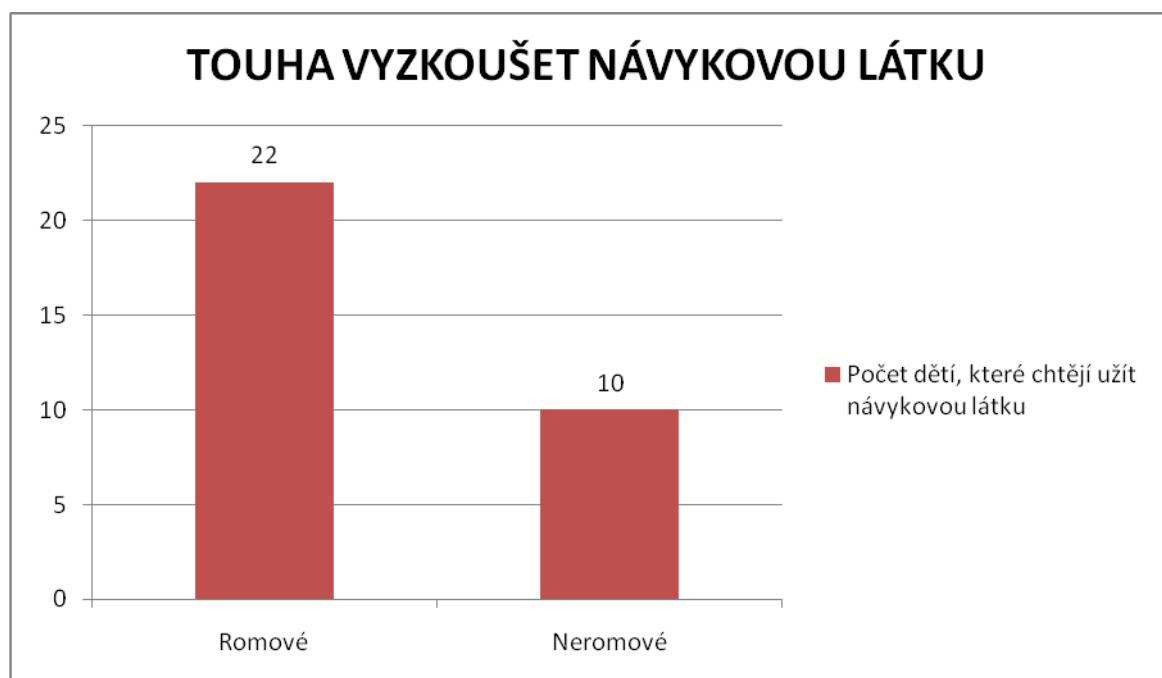
Pomocí testu nezávislosti chí – kvadrátu pro čtyřpolní tabulku s hladinou významnosti 0,01 a 1 stupněm volnosti je vypočítaná hodnota testového kritéria 11,92. Tato hodnota je větší než stanovená hladina významnosti $\chi^2_{0,01}(1) = 6,635$, a proto odmítáme nulovou hypotézu. I zde tedy existuje statisticky významný rozdíl v užívání návykových látek u romských a neromských žáků. Tedy, že užívání nelegálních drog se objevuje více u romských žáků než u neromských.

Otázka č. 13

Chtěl/a bys někdy zkusit nějakou z uvedených drog?

- marihuana, hašiš
- lysohlávky
- extáze
- léky (morfin, kodein, Subutex)
- pervitin
- heroin
- těkavé látky (toluen, ředidlo, acetone)
- kokain a LSD

Třináctá otázka dotazníku zjišťovala, kolik dětí by chtělo užít návykovou látku. Alternativní hypotézou jsem opět označila romskou skupinu žáků za tu, která by chtěla více užít některou z uvedených drog. Tedy že drogu chce užít více romských žáků než neromských.

Graf 4

H4_A: Děti romského původu by častěji chtěly vyzkoušet některou z nelegálních drog než děti neromské.

H4₀: Touha vyzkoušet drogu je u romských a neromských dětí stejná.

I tuto otázku jsem počítala pomocí testu nezávislosti chí – kvadrátu pro čtyřpolní tabulku s hladinou významnosti 0,01 a 1 stupněm volnosti. Vypočítaná hodnota byla 17,47, tudíž větší než stanovená hladina významnosti $\chi^2_{0,01}(1) = 6,635$. Odmítám tedy nulovou hypotézu a přijímám alternativní. Závěrem je, že existuje statisticky významný rozdíl v touze užít návykovou látku u romských a neromských žáků.

Otázka č. 16

Kolik ti bylo let, když jsi zkusil/a následující drogy – alkohol, cigarety, marihuana?

Testem nezávislosti chí – kvadrátu pro čtyřpolní tabulku jsem také zjišťovala, zda existuje statisticky významný rozdíl ve věku první zkušenosti s cigaretou, alkoholem a marihuanou (hašišem) u romských a neromských respondentů. Statisticky významný rozdíl se zde ale nepotvrdil a stanovené nulové hypotézy byly přijaty. Tyto otázky zde neuvádím graficky znázorněné. Domnívám se, že stačí pouze slovní vyjádření k této skutečnosti. Závěrem tedy je, že děti začínají s pitím alkoholu a kouřením cigaret či marihuany přibližně ve stejném věkovém období, bez ohledu na to, zda se cítí být jako Romové či nikoliv.

U pití alkoholu a kouření cigaret či marihuany je toto věkové období 13 a méně let u obou skupin.

Otázka č. 21 a č. 22

Vzdělání matky je:

- a) základní
- b) vyučená
- c) středoškolské
- d) vysokoškolské

Vzdělání otce je:

- a) základní
- b) vyučený
- c) středoškolské
- d) vysokoškolské

V dotazníku byly také zařazeny otázky zjišťující vzdělání rodičů. Z odpovědí vyplynulo, že většina rodičů romských žáků má spíše nižší vzdělání, tedy základní školu nebo výuční list. U rodičů neromských žáků se nižší i vyšší (středoškolské, vysokoškolské) vzdělání objevuje ne s tak významným rozdílem.

	Nižší vzdělání rodičů	Vyšší vzdělání rodičů
Rom	37	4
Nerom	25	40

Tabulka 6

Otázku vzdělání jsem také dala do spojitosti s kouřením marihuany (hašiše). Zajímalo mne, zda existuje souvislost mezi vzděláním rodičů a tím, zda dítě kouří marihuanu. Zde jsem porušila tradiční rozdělení srovnávacích skupin na Romy a Neromy. Žáky jsem rozdělila podle toho, zda jejich rodiče mají nižší či vyšší vzdělání. Vztah mezi vzděláním rodičů a kouřením marihuany u dítěte se ale nepotvrdil.

Nejčastěji užívané návykové látky

Mezi nejčastější užívané návykové látky u romských i neromských žáků řadíme alkohol a cigarety. Z nelegálních drog žáci nejčastěji užívají marihuanu (hašiš) a lysohlávky. Přesto, že se jedná teprve o žáky základních škol, v dotaznících bylo uvedeno, že někteří vyzkoušeli i pervitin, LSD.

Alkohol v kombinaci s marihuanou

13 žáků uvedlo, že již kombinovali pití alkoholu s kouřením marihuany. 10 z nich bylo romského původu, zbývající 3 neromského.

Alkohol v kombinaci s léky

Vyzkoušení této varianty uvedlo 6 žáků, 3 romští, 3 neromští.

LSD

Užití drogy LSD potvrdilo 5 žáků, z toho 3 Romové a 2 Neromové.

Injekční aplikace drog

Užití drogy formou injekčního podání uvedl 1 respondent romského původu.

Heroin, kokain

Užívání těchto drog se u respondentů nepotvrdilo.

Motiv pro užití návykové látky

Romští i neromští žáci jako nejčastější motiv pro užití návykové látky uváděli shodně zvědavost. Dále se rovněž často objevovalo užití drogy z nudy či kvůli svému okolí. Žáci užíli drogu, jelikož to dělají jejich kamarádi.

7.2 Shrnutí výsledků

Z provedeného výzkumu bylo zjištěno několik zajímavých skutečností, které bych pro přehlednost shrnula do bodů a uvedla v odrážkách.

- a) Potvrdila se skutečnost, že pokud se jedná o žáka romského původu, navštěvuje většinou ZŠ Náměstí J. Zajíce.
- b) Pokud se jedná o věk první zkušenosti s cigaretou, alkoholem a marihuanou (hašišem) nezáleží na tom, zda je romského či neromského původu. Žáci bez ohledu na původ začínají zkoušet cigarety, alkohol a marihuany přibližně ve stejném věku, tedy ve věku 13 a méně let.
- c) Kouření marihuany (hašiše) se více objevuje u romských žáků než u neromských. Tedy počet žáků, kteří již kouřili marihuanu, je vyšší u žáků romského původu.
- d) K užívání lysohlávek dochází více u romských žáků než u neromských.
- e) Statisticky více romských žáků než neromských by chtělo vyzkoušet některou z nelegálních drog.
- f) Souvislost se vzděláním rodičů a kouřením marihuany (hašiše) jejich dítěte se nepotvrdila.
- g) Vzdělání rodičů romských žáků je převážně nižšího charakteru. Většina rodičů má pouze základní školu, méně rodičů výuční list. Pár výjimek absolvovalo středoškolské vzdělání. Vzdělání vysokoškolské se neobjevuje vůbec.
- h) Nejčastěji užívanou návykovou látkou jsou cigarety a alkohol. Z nelegálních drog vede kouření marihuany (hašiše).
- i) U respondentů dochází také ve vyšší míře k užívání alkoholu a marihuany najednou. Objevuje se i užití léků v kombinaci s alkoholem.
- j) Jeden respondent romského původu uvedl užití drogy injekční aplikací. K užívání heroinu a kokainu u žáků druhého stupně ZŠ ve Vítkově nedochází.
- k) Nejčastějším důvodem pro užití drogy je u romských i neromských žáků zvědavost.

8 VÝZNAM VÝZKUMU

V úvodu jsem uvedla, že ve Vítkově chybí instituce zabývající se problematikou drog. V rámci škol samozřejmě zřízeny jsou, ale mimo ně již ne. Výzkum zcela potvrdil, že užívání návykových látek, a to i nelegálních drog, se v dané oblasti vyskytuje již u žáků druhého stupně základních škol. Město Vítkov do svého komunitního plánu na následující období zapracovalo vznik nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Provedené výzkumné šetření by tedy mohlo sloužit zřizovatelům nízkoprahového zařízení jako obraz současného stavu užívání návykových látek u žáků druhého stupně ZŠ ve Vítkově.

Obdobný výzkum monitorující stav užívání návykových látek u žáků ZŠ s rozdělením na romské a neromské zatím ve Vítkově proveden nebyl. Výsledky dotazníkového šetření by rovněž mohl využít úsek sociálně – právní ochrany dětí odboru sociálních věcí na Městském úřadu Vítkov. Sociální pracovníce pomáhající rodinám s dětmi tak mohou získat přehled o dané situaci a navrhnout příslušná opatření.

Ředitelé obou základních škol, jejichž žáci byli zapojeni do výzkumného šetření, si vyžádali jeho výsledky. Je tedy zřejmé, že výzkum bude zcela jistě využit i v rámci základních škol. S výsledky budou seznámeni jak pedagogové, tak i rodiče, kterým bude zároveň nabídnuta pomoc a podpora v případě, že jejich dítě užívá návykové látky.

Já sama cítím potřebu vzniku nízkoprahového zařízení pro děti a mládež ve Vítkově. Doufám, že k jeho zřízení dojde v nejbližším možném období. Děti i jejich rodiče určitě uvítají možnost smysluplného trávení volného času jejich potomků.

ZÁVĚR

Bakalářská práce čtenáři přináší informace o současné situaci romské menšiny, která žije ve Vítkově. Velmi málo projektů souvisejících s Romy se zaměřuje na tuto lokalitu. Nejbližší oblastí, která bývá často zahrnuta do výzkumných šetření, je Opava. Vítkov se sice nachází nedaleko, přesto si myslím, že by měl být do projektů zařazen samostatně. V teoretické části jsem se snažila nastínit současnou situaci Romů ve Vítkově tak, aby čtenář po jejím přečtení získal alespoň částečný náhled, jaká tato situace vlastně je. S mnoha zdejšími Romy jsem se setkala osobně v rámci terénních šetření, kterých jsem se účastnila jako praktikantka. S mnoha dětmi jsem se měla možnost seznámit již na praxi. Při dotazníkovém šetření na školách si mě pamatovaly a určitě i tato skutečnost přispěla ke svědomitějšímu vyplnění dotazníků.

Velmi jsem váhala nad tím, jakým způsobem označit žáky za Romy. Jelikož je u nás uzákoněno svobodné rozhodnutí o příslušnosti k národnostní menšině, musela jsem se žáků zeptat, zda se cítí být Romem či nikoliv. Nemohla jsem je sama označit za Romy jen podle barvy pleti, užívaného jazyka nebo navštěvované základní školy. Jedinou možností tedy bylo začlenit do dotazníků otázku týkající se na příslušnost k romské menšině. Z praxe jsem věděla, že Romové ve Vítkově neradi slyší, když je majoritní společnost označuje za Romy. Oni sami se cítí být Cikány a ne Romy. V příslušné otázce jsem tedy slovo Rom zaměnila za Cikán. Měla jsem obavy, zda vůbec budou na otázku chtít odpovědět. Nakonec se mé obavy nepotvrdily. Žáci, zejména na Základní škole Náměstí J. Zajíce, tuto variantu přijaly s pozitivními ohlasy a otázku bez jakýchkoliv komplikací vyplnili.

Z provedeného výzkumu jasně vyplývá, že k užívání drog dochází ve větší míře u romských žáků. Je třeba se také zamyslet nad tím, proč tomu tak je. Jaké jsou příčiny toho, že romské děti se uchylují ke drogám více než děti neromské? Na tuto otázku jistě není jednoduché odpovědět, svou roli zde sehrává mnoho faktorů a jistě by bylo zapotřebí dalších výzkumů, abychom odpověď našli. Zjednodušeně však můžeme říci, že svou roli zde sehrává nepodnětné rodinné prostředí, neinformovanost o následcích užívání návykových látek, nesmyslné trávení volného času, neochota rodičů řešit problém užívání, stigmatizace většinovou společností a mnoho dalších vlivů.

Myslím, že dotazníkové šetření v rámci bakalářské práce proběhlo úspěšně a závěry výzkumu určitě naleznou další využití.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografické publikace

- [1] *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2006.
- [2] BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v system českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In et al. *Romové v České republice.* Praha: Sociopress, 1999, s. 333-351.
- [3] BARŠOVÁ, A. Problémy bydlení etnických menšin a trendy k rezidenční segregaci v České republice. In VÍŠEK, P. (ed.) *Romové ve městě.* Praha: Socioklub, 2002, s. 3-42.
- [4] ČERNÝ, M. Základní úrovně provádění primární prevence. In MIOVSKÝ, M. (eds.) *Primární prevence rizikového chování ve školství.* Praha: Sdružení SCAN, 2010, s. 42-43.
- [5] GABAL, I. Zahraniční inspirace k integraci Romů. In et al. *Romové v České republice.* Praha: Sociopress, 1999, s. 67-90.
- [6] GABAL, I., ČADA, K., SNOPEK, J. *Klíč k posílení integrační politiky obcí: sociální vyloučení Romů a česká společnost.* s.l.: Otevřená společnost o.p.s., 2008. ISBN
- [7] Gallá, M. et al. Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí: příručka o efektivní školní drogové prevenci. Praha: Úřad vlády ČR, 2005. ISBN 80-86734-38-2.
- [8] GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu.* Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- [9] HŮLOVÁ, K., STEINER, J. Romové na trhu práce. In HIRT, T., JAKOUBEK, M. (eds.) *“Romové” v osidlech sociálního vyloučení.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 91-135.
- [10] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu.* Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

- [11] JAKOUBEK, M. (ed.) *Cikáni a etnicita*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-105-5.
- [12] KALINA, K. et al. *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí*. Praha: Filia Nova, 2001. ISBN 80-238-8014-4.
- [13] KAPLAN, P. Romové a zaměstnanost neboli zaměstnatelnost Romů v České republice. In et al. *Romové v České republice*. Praha: Sociopress, 1999, s. 352-377.
- [14] KLENER, P. (ed.) *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- [15] MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.
- [16] *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a student ve školách a školských zařízeních*. Praha: MŠMT, 2010b. č.j: 21291/2010-28.
- [17] *Minimální preventivní program na školní rok 2010/2011*. Vítkov: Základní škola Náměstí J. Zajíce 1.
- [18] *Minimální preventivní program na školní rok 2010/2011*. Vítkov: Základní škola Opavská 22.
- [19] MIOVSKÝ, M. Historie a současné pojetí primární prevence rizikového chování v České republice. In MIOVSKÝ, M. (eds.) *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, 2010, s. 13-28.
- [20] MORAVEC, Š. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In HIRT, T., JAKOUBEK, M. (eds.) *“Romové” v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 11-69.
- [21] MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ, *Strategie integrace romské komunity Moravskoslezského kraje na období 2006 – 2009*. Ostrava: Krajský úřad, 2005.
- [22] MRAVČÍK, V. (ed) *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004*. Praha: Úřad vlády ČR, 2004.

- [23] NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003 ISBN 80-7178-741-8.
- [24] NESVADBOVÁ, L. Determinanty zdraví romské populace v České republice In *Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v České republice s návrhy opatření*. Praha: Socioklub, 2003, s. 200 – 223.
- [25] *Obec a veřejná služba*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2010. ISBN 978-80-7421-020-4.
- [26] PEŠEK, R., NEČESANÁ, K. *Prevence užívání tabáku, alkoholu a jiných drog u dospívajících: moderní metody pro nácvik psychosociálních dovedností zvyšujících sebedůvěru*. Písek: Arkáda – sociálně psychologické centrum, 2009. ISBN 978-80-254-5971-3.
- [27] PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova: teorie, praxe, výzkum*. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-72-2.
- [28] *Sdělení č. 104/1991 Sb. o Úmluvě o právech dítěte*.
- [29] SKÁCELOVÁ, L. Minimální preventivní program školy. In MIOVSKÝ, M. (eds.) *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, 2010, s. 101-114.
- [30] SKALÍK, I. Primární prevence zneužívání drog: úrovně, formy, metodologické principy. In KALINA, K. et al. *Drogy a drogové závislosti 2: mezioborový přístup*. s.l.: Úřad vlády České republiky, 2003, s. 285-290.
- [31] *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů program primární prevence užívání návykových látek*. Praha: MŠMT, 2008.
- [32] *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009-2012*. Praha: MŠMT, 2009. č.j.: 37/2009-61.
- [33] *Školní vzdělávací program: Šance pro každého*. Vítkov: Základní škola Náměstí J. Zajíce 1.

- [34] ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1524-0.
- [35] *Výroční zpráva: školní rok 2009/2010*. Vítkov: Základní škola Náměstí J. Zajíce 1, 2010.
- [36] *Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin*.
- [37] *Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*.

Články z odborných časopisů

- [38] JURYSTOVÁ, L., GABHERLÍK, R., MIOVSKÝ, M. Formativní evaluace procesu implementace preventivního programu Unplugged školními metodiky prevence. *Adiktologie*. 2009, (9)1, s. 10-19.
- [39] KAJANOVÁ, A., MRHÁLEK, T. Užívání návykových látek jako sociální determinant zdraví vybraných romských rodin. *Adiktologie*. 2009, (9)4, s. 214-220.
- [40] ŠŤASTNÁ, L., ŠUCHA, M. (eds.) *Problémy související s užíváním drog u dětí do 15 let*. Praha: Centrum adiktologie, 2010. ISBN 978-80-254-6806-7.
- [41] ŠŤASTNÁ, L., ADÁMKOVÁ, T., CHOMYNOVÁ, P. Užívání drog v národnostních menšinách v ČR. *Adiktologie*. 2010, (10)1, s. 36-44.

Internetové zdroje

- [42] Český statistický úřad. *Sčítání lidu, domů a bytů 2001*. [online]. [cit. 2011-04-06]. URL: <<http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/obce/511021?OpenDocument>>.
- [43] Český statistický úřad. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. [online]. [cit. 2011-04-05]]. URL: <http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/se_scitacimi_komisari_vyrazi_do_teren_u_take_specialni_romsti_asistenti>.

- [44] HŮLE, D. *Monitoring efektivity přípravných ročníků* [online]. s.l.: MŠMT 2003 [cit.2011-04-07].
URL: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=32>.
- [45] WINKLER, J. Analýza potřeb integrace Romů na českém trhu práce [online]. s.l.: Projekt MOPO 2006 [cit.2011-04-07]. URL: <http://www.mopo-cz.eu/stranky/analyza-potreb-integrace-romu-na-ceskem-trhu-prace>.
- [46] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Výsledky dotačního výběrového řízení rozvojového Programu MŠMT na podporu škol, které realizují inkluzivní vzdělávání a vzdělávání dětí a žáků se sociokulturním znevýhodněním na rok 2010*. [online]. Praha: MŠMT 2010a [cit. 2011-04-07]. URL: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/vysledky-dotacniho-vyberoveho-rizeni-rozvojoveho-programu-1>>.
- [47] Občanské sdružení Prevcentrum. Program selektivní primární prevence Spokojená třída. [online]. [cit. 2011-04-07].
URL: <<http://www.prevcentrum.cz/PPP/SPP.aspx>>.

Článek ze sborníku

- [48] MIOVSKÝ, M., ZAPLETALOVÁ, J. Primární prevence rizikového chování na rozcestí: specializace versus integrace. Příspěvek přednesený na III. ročníku celostátní conference Primární prevence rizikového chování “specializace versus integrace”, 27.-28.11.2006, Praha. Sborník abstract, 21.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ZŠ   Základní škola

ČR   Česká republika

PC   Počítač

MES   Minimální evaluační set

MŠMT   Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

OPL   Omamné a psychotropní látky

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1	50
Graf 2	52
Graf 3	53
Graf 4	54

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	40
Tabulka 2	41
Tabulka 3	41
Tabulka 4	49
Tabulka 5	51
Tabulka 6	56

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I. Dotazník

Příloha P II. Vyhodnocení získaných údajů

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK**DOTAZNÍK PRO ŽÁKY ZÁKLADNÍCH ŠKOL**

Ahoj,

jmenuji se Barbora Pavlíková. Bydlím kousek od Vítkova a studuji Univerzitu Tomáše Bati ve Zlíně. Vaši třídu jsem si vybrala k vyplnění dotazníku, který se týká návykových látek. Dotazník je zcela anonymní – nikde nebude uvedeno, kdo dotazník vyplnil. Pamatuj, že nejde o test. Na žádnou z otázek neexistuje správná odpověď. Odpovídej prosím po pravdě. Pokud ti bude něco nejasné, určitě se zeptej.

Děkuji za pečlivé vyplnění

---

1. Jsi:

kluk

holka

2. Dopln svůj věk: _____let

3. Ve svém volném čase se věnuješ těmto činnostem: (zaškrtni maximálně 3 možnosti)

sportuji

hlídám sourozence

hraju PC hry

chodím jen tak ven s kamarády

jsem na internetu

jiné koníčky (malování, zpěv, tanec atd.)

čtu knihy

jiné (vypiš).....

4. Byl/a jsi už někdy ve škole kázeňsky potrestán/a? (třeba dvojkou z chování, třídní důtkou)

ano

ne

5. Kolikrát v životě jsi kouřil/a cigarety?

- nikdy, ještě jsem cigarety nezkoušel/a
- 1 – 2 krát
- vícekrát

6. Pokud stále kouříš, kolik cigaret za týden vykouříš?

- 1 – 5 více než 10
- 5 – 10 už nekouřím

7. Už jsi někdy pil/a alkohol (pivo, víno, destiláty)

- ne, ještě jsem žádný alkohol nepil/a
- ano, už jsem alkohol vyzkoušel/a

8. Pokud jsi v předešlé otázce odpověděl/a ano, kolikrát za poslední měsíc jsi pil/a daný alkohol?

	Nepil/a	1-2x	2-5x	vícekrát
pivo				
víno				
destiláty				

9. Pokud piješ alkohol, kde to bývá nejčastěji? (pokud jsi ještě alkohol nevyzkoušel/a, otázku nevyplňuj)

- doma u kamaráda doma
- na ulici, v parku (prostě venku) na diskotéce
- jinde (kde?).....

10. Jak nejčastěji získáváš alkohol?

- koupím koupí mi ho rodiče
 vezmu doma koupí mi ho kamarádi
 jinak (napiš).....

11. Kolikrát už jsi byl/a opilý/á? (vyplň, jen pokud už jsi alkohol zkusil/a)

- nikdy 3 – 5krát
 1 – 2krát vícekrát

12. Slyšel/a jsi už někdy o následujících drogách?

	ANO	NE
Marihuana, hašiš		
Pervitin		
Heroin		
Extáze		
Léky (morfin, kodein, subutex atd.)		
Těkavé látky (toluen, ředidlo, aceton)		
lysohlávky		
kokain		
LSD		

13. Chtěl/a bys někdy zkusit nějakou z výše uvedených drog?

- ano ne

14. Od koho obvykle drogu sháníš? (pokud sháníš, jinak nevyplňuj)

- kupuju od kamaráda   od někoho doma (např. sourozenec)
 kupuju od cizího člověka   nekupuju, dostávám

15. Kolikrát už jsi zkusil/a uvedené drogy?

	nikdy	1-2 krát	3-5 krát	5-10 krát	vícekrát
Marihuana, hašiš					
Pervitin					
Heroin					
Extáze					
Cigarety					
Léky (morfin, kodein, subutex atd.)					
Lysohlávky					
Kokain					
LSD					
Alkohol v kombinaci s léky					
Injekční aplikace drog					
Alkohol v kombinaci s marihu- anou					

16. Kolik ti bylo let, když jsi zkusil/a následující drogy? (pokud jsi nezkoušel/a, nevyplňuj)

	Méně než 11 let	11 let	12 let	13 let	14 let	15 let	Více než 15 let
Alkohol							
Cigarety							
Marihuana							
Pervitin							
Extáze							
Heroin							
Lysohlávky							
Kokain							
LSD							
Léky							

17. Co tě vedlo k tomu drogu vyzkoušet? (pokud jsi zkusil/a, jinak nevyplňuj)

- všichni kolem mě to dělají, nechci stát mimo partu
- nuda
- měl/a jsem špatnou náladu a chtěl/a si ji vylepšit
- zvědavost
- jiný důvod (napiš).....

18. Myslíš, že je pro tebe problém sehnat si tyto drogy?

	ANO	NE
Marihuana		
Pervitin		
Lysohlávky		

19. Kdybys chtěl sehnat některou z výše uvedených 3 drog, kde by to pravděpodobně bylo?

- škola v bytě u kamaráda
 doma jinde
 na ulici, v parku

20. Myslíš, že když člověk dělá tyto věci, škodí mu to?

	Ano	Ne	Nevím
Pije hodně alkoholu			
Kouří cigarety			
Kouří marihuanu			
Bere pervitin			

21. Vzdělání tvé matky je:

- základní vyučená
 středoškolské vysokoškolské

22. Vzdělání otce:

- základní středoškolské
 vyučený vysokoškolské

23. Cítíš se jako Cikán? (odpověz na základě toho, zda mluvíš cikánským jazykem, udržuješ takový styl života apod.)

- ano ne

24. Jezdíváte o víkendech na výlety?

- ano ne

25. Doma bydlím s: (zaškrtni)

☐ mamka	☐ taťka	☐ babička
☐ dědeček	☐ sourozenec/sourozenci	☐ strejda
☐ teta	☐ někdo jiný: (vypiš).....	

PŘÍLOHA P II: VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ Otázka č. 15 – Graf č. 1*Kolikrát už jsi zkusil/a uведенé drogy – marihuanu?***Zkušenost s kouřením marihuany (hašiše)**

	Ano	Ne	Σ
Romský žák	20	21	41
Neromský žák	11	54	65
Σ	31	75	106

- vypočítaná hodnota $\chi^2 = 12,33$
- 1 stupeň volnosti
- hladina významnosti 0,01
- kritická hodnota testového kritéria $\chi^2_{0,01}(1) = 6,635$

$$\chi^2_{0,01}(1) = 6,635 < 12,33$$

Otázka č. 15 – Graf č. 2*Kolikrát už jsi zkusil/a uведенé drogy – lysohlávky?***Zkušenost s užitím lysohlávek**

	Ano	Ne	Σ
Romský žák	10	31	41
Neromský žák	2	63	65
Σ	12	94	106

- vypočítaná hodnota $\chi^2 = 11,37$
- 1 stupeň volnosti
- hladina významnosti 0,01
- kritická hodnota testového kritéria $\chi^2_{0,01}(1) = 6,635$

$$\chi^2_{0,01}(1) = 6,635 < 11,37$$

Otázka č. 16 – Graf č. 3

Kolikrát už jsi zkusila uvedené drogy?

- *nelegální drogy*

Zkušenost s užitím nelegální drogy

	Ano	Ne	Σ
Romský žák	23	18	41
Neromský žák	15	50	65
Σ	38	68	106

- vypočítaná hodnota $\chi^2 = 11,92$
- 1 stupeň volnosti
- hladina významnosti 0,01
- kritická hodnota testového kritéria $\chi^2_{0,01}(1) = 6,635$

$$\chi^2_{0,01}(1) = 6,635 < 11,92$$

Otázka č. 13 – Graf č. 4

Chtěl/a bys někdy zkusit nějakou z uvedených drog?

- *marihuana, hašiš, lysohlávky, extáze, léky (morfin, kodein, Subutex), pervitin, heroin, těžké látky (toluen, ředidlo, aceton), kokain a LSD*

Chtěl bys někdy zkusit některou z uvedených drog

	Ano	Ne	Σ
Romský žák	22	19	41
Neromský žák	10	55	65
Σ	32	74	106

- vypočítaná hodnota $\chi^2 = 17,47$
- 1 stupeň volnosti
- hladina významnosti 0,01
- kritická hodnota testového kritéria $\chi^2_{0,01}(1) = 6,635$

$$\chi^2_{0,01}(1) = 6,635 < 17,47$$